

भारत का राजपत्र

सत्यमेव जयते

The Gazette of India

भारताचे राजपत्र

असाधारण
 EXTRAORDINARY
 असाधारण

भाग 12 अनुभाग 1

Part XII Section 1

भाग बारा अनुभाग १

प्राधिकार से प्रकाशित

PUBLISHED BY AUTHORITY

प्राधिकाराद्वारे प्रकाशित

सं० १]	नई दिल्ली, 27 मार्च 1991/6 चैत्र (शके) 1913	[खण्ड २
No. 1]	NEW DELHI, 27th MARCH 1991/6 CHAITRA (SAKA) 1913	[Vol. 2
अंक १]	मध्य दिल्ली, २७ मार्च १९९१/६ चैत्र (शके) १९१३	[खंड २

स्वतंत्र संकलन महान् फाईल करण्यासाठी या भागाला वेगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

विधि और न्याय मंत्रालय

(विधायी विभाग)

नई दिल्ली, विनांक 27 मार्च 1991/6 चैत्र (शक) 1913

(1) दि. लॅंड अॅक्विजिशन ऑक्ट, १८९४ (2) आर्म्स ऑक्ट, १९५९ (3) पेमेंट ऑफ ग्रॅंज्युइटी ऑक्ट, १९७२ के मराठी अनुवाद राष्ट्रपति के प्राधिकार से प्रकाशित किये जाते हैं और ये प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३ (१९७३ का ५०) की धारा २ के खण्ड (क) के अधीन उनके मराठी प्राधिकृत पाठ समझे जाएंगे।

MINISTRY OF LAW AND JUSTICE

(LEGISLATIVE DEPARTMENT)

New Delhi, dated 27th March 1991/6 Chaitra (Saka) 1913

The Translations in Marathi of (1) The Land Acquisition Act, 1894 (2) The Arms Act, 1959 (3) The Payment of Gratuity Act, 1972 are hereby published under the authority of the President and shall be deemed to be the authoritative texts thereof in Marathi under clause (a) of section 2 of the Authoritative Texts (Central Laws), Act, 1973 (50 of 1973).

विधि व न्याय मंत्रालय

(विधायी विभाग)

नवी दिल्ली, दिनांक २७ मार्च १९९१/६ चैत्र (शके) १९९३

पुढील अधिनियमांचे म्हणजे (१) दि लॅन्ड ऑक्विझिशन अॅक्ट १८९४ (२) आर्म्स अॅक्ट, १९५९ (३) पेमेंट ऑफ ग्रॅज्युइटी अॅक्ट, १९७२ या अधिनियमाचे मराठी अनुवाद याद्वारे, राष्ट्रपतींच्या प्राधिकाराने प्रसिद्ध करण्यात येत असून 'प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३' (१९७३ चा अधिनियम क्रमांक ५०) याच्या कलम २, खंड (क) अन्वये हे अनुवाद त्या अधिनियमाचे प्राधिकृत पाठ आहेत असे समजले जाईल.

निर्देशसूची

INDEX

अधिनियमाचे नाव Name of the Act	पृष्ठ क्रमांक Page No.
१ भूमि संपादन अधिनियम, १८९४ 1 Land Acquisition Act, 1894	३ 3
२ शस्त्र अधिनियम, १९५९ 2 The Arms Act, 1959	२९ 29
३ उपदान प्रदान अधिनियम, १९७२ 3 The Payment of Gratuity Act, 1972	४८ 48

भूमिसंपादन अधिनियम, १८९४

(१८९४ चा अधिनियम क्रमांक १)'

[१ मार्च १९९१ रोजी यथाविद्यमान]

[२ फेब्रुवारी, १८९४]

सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी आणि कंपन्यांसाठी भूमीचे संपादन करण्यासंबंधीचा कायदा विशेषित करण्यासाठी अधिनियम.

ज्याअर्थी, सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी आणि कंपन्यांसाठी आवश्यक असलेली भूमी संपादन करण्यासंबंधीचा कायदा विशेषित करणे समयोवित आहे; त्याअर्थी, याद्वारे पुढीलप्रमाणे अधिनियमित करण्यात येत आहे:—

भाग १ ला

प्रारंभिक

१. (१) या अधिनियमास 'भूमिसंपादन अधिनियम, १८९४' असे म्हणता येईल.

संक्षिप्त नाव,
विस्तार व प्रारंभ.

१. उद्देश व कारणे यांच्या निवेदनाकरिता पहा :—

गॅंडेट ऑफ इंडिया, १८९२, भाग पाच, पृष्ठ ३२;

प्रवर समितीच्या अहवालाकरिता पहा—गॅंडेट ऑफ इंडिया, १८९४, भाग पाच, पृष्ठ २३ आणि कौसिलच्या कार्यवृत्ताकरिता पहा—गॅंडेट ऑफ इंडिया, १८९२, भाग सहा, पृष्ठ २५ आणि गॅंडेट ऑफ इंडिया, १८९४, पृष्ठे ११, २४ ते ४२.

हा अधिनियम—(१) संथाळ परगणा जमाबंदी विनियम, १८७२ (१८७२ चा ३)–कलम ३ याद्वारे संथाळ परगण्यामध्ये आणि (२) खोंडमाळ विधि विनियम, १९३६ (१९३६ चा ४)–कलम ३ व अनुसूची याद्वारे खोंडमाळ जिल्हात आणि (३) अंगुल विधि विनियम, १९३६ (१९३६ चा ५)–कलम ३ व अनुसूची याद्वारे अंगुल जिल्हात अंमलात असल्याचे घोषित करण्यात आले आहे.

तसेच हा अधिनियम 'अनुसूचित जिल्हे अधिनियम, १८७४' (१८७४ चा १४) याखालील अधिसूचनेद्वारे (१) हजारी-बाग लोहरदाग (सध्याचा रांची जिल्हा, पहा कलकत्ता राजपत्र, १८९१, भाग एक, पृष्ठ ४४), आणि मानभूम या जिल्ह्यात आणि सिंगभूम जिल्ह्यातील धालभूम आणि कोल्हन या जिल्ह्यात अंमलात असल्याचे घोषित करण्यात आले आहे. पहा—गॅंडेट ऑफ इंडिया, १८९४, भाग एक, पृष्ठ ४०० आणि (२) पलमा जिल्ह्यात—गॅंडेट ऑफ इंडिया, १८९४, भाग एक, पृष्ठ ५३९.

हा अधिनियम, १९५८ च्या मध्यप्रदेश अधिनियमाद्वारे संपूर्ण मध्यप्रदेशाला, १९६० चा विनियम ३, कलम ३ आणि अनसूचीद्वारे नेफाला, १९६३ चा विनियम ६–कलम २ आणि अनुसूची १ ली यांद्वारे दादरा व नगरहवेली यांता, १९६३ चा विनियम ७–कलम ३ व अनुसूची १ ली यांद्वारे पांडीचेरीला आणि १९६३ चा विनियम ११–कलम ३ व अनुसूचीद्वारे गोवा, दमण व दीवला आणि १९६५ चा विनियम ८–कलम ३ व अनुसूचीद्वारे लखडीब, मिनिकांय व अमीनदीबी या बेटाना लागू आहे.

हा अधिनियम पुढील ठिकाणी लागू करताना पुढीलप्रमाणे त्या त्या अधिनियमाद्वारे विशेषित करण्यात आला आहे:—
(एक) पश्चिम बंगाल—१९३४ चा बंगाल अधिनियम २ आणि १९४८ चा पश्चिम बंगाल अधिनियम ७.

(दोन) बिहार—बिहार अधिनियम, १९४६ चा ८, १९४८ चा २३, १९५१ चा १७, १९५१ चा ३५.

(तीन) मुंबई अधिनियम, १९३८ चा १८

(चार) मध्यप्रदेश—मध्यप्रांत व वन्हाड अधिनियम, १९३९ चा २७, १९४९ चा ७, १९४९ चा २८ आणि १९५० चा ३.

(पाच) मद्रास—मद्रास अधिनियम, १९५० चा ३७ आणि १९५३ चा १२.

(सहा) ओरिसा—ओरिसा अधिनियम, १९४८ चा १९.

(सात) पंजाब—१९४८ चा पूर्व पंजाब अधिनियम १५.

(आट) उत्तरप्रदेश—उत्तरप्रदेश अधिनियम, १९४५ चा १०, उत्तरप्रदेश अधिनियम, १९४८ चा १३ द्वारे पुन्हा अधिनियमित.

(नऊ) ओरिसा—१९४८ चा ओरिसा अधिनियम १९.

विशिष्ट नगरपालिका क्षेत्रांमध्ये भूमिसंपादनाचा उपबंध करण्यासाठी या अधिनियमात केलेल्या आपरिवर्तनांसाठी पहा—

(१) कलकत्ता सुधारणा अधिनियम, १९११ (१९११ चा बंगाल अधिनियम ५)—कलम ७१ व अनुसूची.

(२) कलकत्ता नगरपालिका अधिनियम, १९२३ (१९२३ चा बंगाल अधिनियम ३)—कलम ४७५.

(३) मुंबई शहर सुधारणा व्यास हस्तांतरण अधिनियम, १९२५ (१९२५ चा मुंबई अधिनियम १६).

(४) उत्तरप्रदेश नगर सुधारणा अधिनियम, १९१९ (१९१९ चा उत्तरप्रदेश अधिनियम ८)—कलम ५८ व अनुसूची.

(५) पंजाब नगर सुधारणा अधिनियम, १९२२ (१९२२ चा पंजाब अधिनियम ४)—कलम ५९ व अनुसूची.

(६) दरभंगा सुधारणा अधिनियम, १९३४ (१९३४ चा बी. बॅड ओ. अधिनियम ४)—कलम ४९.

(७) मध्यप्रांत नगरपालिका अधिनियम, १९२२ (१९२२ चा मध्यप्रांत अधिनियम २)—कलम २३९ व अनुसूची.

(८) नागपूर सुधारणा व्यास अधिनियम, १९३६ (१९३६ चा मध्यप्रांत अधिनियम ३६)—कलम ६१ व अनुसूची.

भाग चारा—१४

(२) "[जम्मू व काश्मीर राज्य] खेरीजकरून संपूर्ण भारतभर त्याचा विस्तार आहे; आणि
(३) तो १ मार्च, १९८४ रोजी अंमलात
येईल.

२. [निरसित] निरसन व विशेषधन अधिनियम, १९९४ (१९९४ चा १०)—कलम ३ व अनुसूची २ री याद्वारे अंशतः आणि अंशतः निरसन अधिनियम, १९३८ (१९३८ चा १०)—कलम २ व अनुसूची याद्वारे निरसित.

व्याख्या. ३. या अधिनियमामध्ये, विषय किंवा संदर्भ यात काहीही प्रतिकूल नसेल तर,—

(क) "भूगि/भू/जमीन" या शब्दप्रयोगात, भूमीतून उद्भवणारे लाभ आणि भूसंलग्न असलेल्या किंवा भूसंलग्न अशा कोणत्याही गोष्टीशी कायमच्या जखडलेल्या वस्तु, यांचा समावेश आहे;

[(कू) "स्थानिक प्राधिकरण" या शब्दप्रयोगात, त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये स्थापन केलेले नगर नियोजन प्राधिकरण (भग ते कोणत्याही नावाने संबोधले जावा) समाविष्ट आहे:]

(ख) "हितसंबंधित व्यक्ती" या शब्दप्रयोगात, या अधिनियमाखालील भूमिसंपादनाबाबत द्यावयाच्या भरपाइमध्ये हितसंबंध असल्याचा दावा सांगणाऱ्या सर्व व्यक्तींचा समावेश आहे; आणि एखादी व्यक्ती ही भूमीवर परिणाम करणाऱ्या सुविधाधिकारात हितसंबंधित असल्यास ती व्यक्ती त्या भूमिमध्ये हितसंबंधित असल्याचे मानण्यात येईल;

(ग) "जिल्हाधिकारी" या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, जिल्ह्याचा जिल्हाधिकारी असा आहे, आणि त्यात जिल्हाधिकाऱ्याची या अधिनियमाखालील कार्ये पार पाडण्याकरिता [समुचित शासनाने] विशेषकरून नियुक्त केलेला उपआयुक्त किंवा कोणताही अधिकारी यांचा समावेश आहे;

[(गृ) "राज्याच्या मालकीचा किंवा त्याच्या नियंत्रणाखालील निगम" याचा अर्थ, केंद्रीय, प्रांतीय किंवा राज्य अधिनियमाद्वारे किंवा त्याअन्वये स्थापन केलेला कोणताही निगम-निकाय असा आहे, आणि या शब्दप्रयोगात 'कंपनी अधिनियम, १९५६' (१९५६ चा १) याच्या कलम ६१७ मध्ये दिलेल्या व्याख्येनुसार असलेली शासकीय कंपनी, 'सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १८६०' (१८६० चा २१) याअन्वये किंवा राज्यात त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही समनुरूप कायद्यान्वये नोंदणी केलेली, शासनाने स्थापन केलेली किंवा चालवलेली अशी एखादी सोसायटी आणि कोणत्याही राज्यात सहकारी संस्थांशी संबंधित असा जो कायदा त्या त्या काळी अंमलात असेल अशा कोणत्याही कायद्याच्या अर्थात्तर्गत असलेल्या ज्या सहकारी सोसायटीत केंद्र शासनाने किंवा एखादा राज्य शासनाने किंवा राज्य शासनांनी किंवा अंशतः केंद्र शासनाने आणि अंशतः एका किंवा अधिक राज्य शासनांनी भरणा केलेल्या भाग-भांडवलाची टक्केवारी कमीत कमी एकावन्न टक्के एवढी आहे अशी सहकारी सोसायटी यांचा समावेश आहे;]

१. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम २ द्वारे
"१ नोवेंबर १९५६ च्या लगतपूर्वी जी राज्यक्षेत्रे
भाग 'ख' राज्यामध्ये समाविष्ट होती ती"
या मजकुराएवजी हा मजकूर घातला.

२ वरील अधिनियमाच्या कलम ३ द्वारे जादा दाखल केले.

३ अनुकलन आदेश, १९५० द्वारे "प्रांतीय सरकारने" याएवजी घातले.

४ १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम ३ द्वारे
कलम (ग) नंतर जादा दाखल केले.

(ध.) “न्यायालय” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, या अधिनियमाखालील न्यायालयाची कार्ये पार पाडण्याकरिता कोणत्याही विनिर्दिष्ट स्थानिक सीमांच्या आत एका विशेष न्यायिक अधिकान्याची नियुक्ती [समुचित शासनान] (तसे करण्याची शक्ती याद्वारे त्याला प्रदान करण्यात आल्यानुसार) केली नसेल तर, मूळ अधिकारिता असलेले प्रधान दिवाणी न्यायालय असा आहे;

*[(ज) “कंपनी” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ पुढीलप्रमाणे आहे :—

(एक) ‘कंपनी अधिनियम, १९५६’ (१९५६ चा १) याच्या कलम ३ मध्ये दिलेल्या व्याख्येनुसार असलेली, खंड (ग्‌ग्) मध्ये निर्देशिलेल्या शासकीय कंपनी व्यतिरिक्त इतर कंपनी;

(दोन) ‘सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १८६०’ (१८६० चा २१) याखाली किंवा एखाद्या राज्यात त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही समनुरूप कायद्यात्वये नोंदणी केलेली, खंड (ग्‌ग्) मध्ये निर्देशिलेल्या सोसायटीव्यतिरिक्त इतर सोसायटी;

(तीन) कोणत्याही राज्यात सहकारी संस्थांशी संबंधित असा जो कायदा त्या त्या काळी अंमलात असेल अशा कोणत्याही कायद्याच्या अर्थान्तर्गत असलेली, खंड (ग्‌ग्) मध्ये निर्देशलेल्या सहकारी सोसायटी;

*[(झ) “समुचित शासन” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, संघराज्याच्या प्रयोजनांसाठी कारावयाच्या भूमिसंपादनाच्या संबंधात, केंद्र शासन आणि कोणत्याही प्रयोजनांसाठी कारावयाच्या भूमिसंपादनाच्या संबंधात, राज्य शासन असा आहे;]

*[(च) “सार्वजनिक प्रयोजन” या शब्दप्रयोगात पुढील प्रयोजनांचा समावेश आहे :—

(एक) गावठाणांची तरतुद अथवा विद्यमान गावठाणांच्या विस्तार, नियोजित विकास किंवा सुधारणा ;

(दोन) नगर नियोजनासाठी किंवा ग्राम नियोजनासाठी जमिनीची तरतुद;

(तीन) शासनाच्या कोणत्याही योजनेच्या किंवा धोरणाच्या अनुरोधाने शासकीय निधीतून जमिनीच्या योजनाबद्द विकासासाठी जमिनीची तरतुद करणे; आणि त्यानंतर, योजल्याप्रमाणे आणखी विकास घडवून आणण्याच्या उद्देशाने भाडेपटुचाढ्यारे, अभिहस्तांकनाढ्यारे अथवा सरल सरल विक्री करून तिची संपूर्णत: किंवा अंशतः विलहेवाट लावणे;

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “प्रांतीय सरकारने” याएवजी घातले.

२. सन १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम ३ (ग) द्वारे मूळ खंडाएवजी घातले.

३. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे घातले.

४. सन १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम ३ (ध) द्वारे मूळ खंडाएवजी घातले.

(चार) राज्याच्या मालकीच्या किंवा त्याच्या नियंत्रणाखालील नियमाकरिता जमिनीची तरतुद करणे;

(पाच) गरीब किंवा भूमिहीन किंवा नैसर्गिक आपत्तीची झळ पोचलेल्या क्षेत्रात राहणाऱ्या व्यक्तींना अथवा शासनाने किंवा कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाने किंवा राज्याच्या मालकीच्या अगर त्याच्या नियंत्रणाखालील निगमाने हाती घेतलेल्या कोणत्याही योजनेच्या अंमलबजावणीमुळे विस्थापित झालेल्या किंवा झळ पोचलेल्या व्यक्तींच्या निवासाच्या प्रयोजनासाठी जमिनीची तरतुद करणे;

(सहा) शिक्षण, गृहनियमणि, आरोग्य व ज्ञोपडपटी-निर्मलन यासंबंधीची जी योजना शासनाद्वारे अथवा अशी कोणतीही योजना कार्यान्वित करण्यासाठी शासनाने स्थापन केलेल्या कोणत्याही प्राधिकरणाद्वारे अथवा समुचित शासनाच्या पूर्वसंमतीने स्थानिक प्राधिकरणाद्वारे किंवा 'सोसायटी नोंदणी अधिनियम, १८६०' (१८६० चा २१) याखाली अगर राज्यात त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही समनूरूप कायद्याखाली नोंदणी केलेल्या एखाद्या सोसायटीद्वारे अथवा राज्यात सहकारी सोसायट्यांशी संबंधित असा जो कायदा त्या त्या काळी अंमलात असेल अशा कोणत्याही कायद्याच्या अर्थान्तर्गत असलेल्या सहकारी सोसायटीद्वारे पुरस्कृत झालेली असेल अशी कोणतीही योजना कार्यान्वित करण्यासाठी जमिनीची तरतुद करणे;

(सात) शासनाने किंवा समुचित शासनाच्या पूर्वसंमतीने स्थानिक प्राधिकरणाने पुरस्कृत केलेल्या कोणत्याही इतर विकास योजनसाठी जमिनीची तरतुद करणे;

(आठ) अशासकीय कार्यालयासाठी कोणतीही जागा किंवा इमारत यांची तरतुद करणे;

मात्र यामध्ये कंपन्यांकरता जमीन संपादन करणे या वाबीचा अंतर्भाव होत नाही;]

(छ) पुढील व्यक्ती यात यापुढे उपबंधित केल्यानुसार त्या त्या नात्याने व त्या त्या व्याप्तीपैर्यंत "काम चालवण्यास हक्कदार" असलेल्या व्यक्ती मानण्यात येतील (म्हणजेच) :—

लाभप्रद हितसंबंध असलेल्या इतर व्यक्तींचे विश्वस्त हे अशा कोणत्याही प्रकरणाच्या संदर्भात, आणि त्या लाभप्रद हितसंबंध असलेल्या व्यक्ती निःसमर्थ नसत्या तर ज्या व्याप्तीपैर्यंत काम चालवू शकल्या असत्या त्या व्याप्तीपैर्यंत काम चालवण्यास हक्कदार असलेल्या व्यक्ती असल्याचे मानण्यात येईल;

ज्याला इंगिलिश कायदा लागू असेल अशा प्रकारणांमध्ये, विवाहित स्त्री तशी विवाहित स्त्री म्हणून आणि ती सज्जान असी वा नसी, ती जणू वा ही अविवाहित व सज्जान वयाची असावी त्याप्रमाणे तेवढ्या व्याप्तीपैर्यंत काम चालवण्यास हक्कदार असलेली व्यक्ती असल्याचे मानण्यात येईल;

अज्ञान व्यक्तींचे पालक आणि वेडचा किंवा निर्बुद्ध व्यक्तींचे सुपूर्ददार किंवा व्यवस्थापक हे प्रत्येकी त्या नात्याने आणि खुद अज्ञान, वेडचा किंवा निर्बुद्ध व्यक्ती निःसमर्थ नसत्या तर, ज्या व्याप्तीपैर्यंत काम चालवू शकल्या असत्या त्या व्याप्तीपैर्यंत, काम चालवण्यास हक्कदार असलेल्या व्यक्ती असल्याचे मानण्यात येईल :

परंतु,—

(एक) ज्या व्यक्तीचा विषयवस्तुमधील हितसंबंध हा, एरव्ही ती जिच्यासाठी कार्यकरण्याश हक्कदार झाली असती अशा हितसंबंधित व्यक्तीच्या हितसंबंधास प्रतिकूल आहे असे, जिल्हाधिकारी किंवा न्यायालय यांची खाती होईल अशाप्रकारे दाखवून देण्यात येणार नाही; अशी कोणतीही व्यक्ती "काम चालवण्यास हक्कदार" असल्याचे मानण्यात येणार नाही;

(दोन) अशा प्रत्येक प्रकरणात, हितसंबंधित व्यक्तीला वादमिवामार्फत उपस्थित होता येईल किंवा, तिने वादमिवामार्फत उपस्थित होण्यात कसूर केल्यास जिल्हाधिकारी किंवा, प्रकरणप्रत्वे, न्यायालय असे प्रकारण चालू असता त्या व्यक्तीच्या वतीने काम चालवण्यासाठी, त्या प्रकरणापुरता पालक नियुक्त करील;

(तीन) या अधिनियमाखालील कार्यवाहीमध्ये, वादमिवामार्फत किंवा त्या प्रकरणापुरत्या पालकामार्फत, जिल्हाधिकारी किंवा न्यायालय यांच्यासमोर उपस्थित होणाऱ्या हितसंबंधित व्यक्तीच्या बाबतीत [‘दिवाणी प्रक्रिया संहिता’ १९०८ (१९०८ चा ५) पहिल्या अनु-सूचीतील नियमावली ३२ वी] याचे उपबंध, यथोचित परिवर्तनासह लागू होतील; आणि

(चार) “काम चालवण्यास हक्कदार” असलेली कोणतीही व्यक्ती ती भूमी अन्यकामित कारण्यास आणि स्वेच्छापूर्वक केलेल्या विक्रीतील खरेदी-रक्कम स्वीकारण्यास आणि त्याबाबत सुयोग्य विमुक्ती देण्यास सक्षम होऊ शकली असती असे नसल्यास, जिच्याकरिता काम चालवण्यास ती हक्कदार असेल अशा व्यक्तीला प्रदेय असलेली भरपाईची रक्कम स्वीकारण्यास सक्षम असणार नाही.

भाग २ रा

संपादन

प्रारंभिक अन्वेषण

प्रारंभिक अधि-
सूचना प्रकाशित
करणे आणि
त्यानंतरच्या अधि-
काऱ्यांच्या शक्ती.
भागातील भूमीची एखाद्या सार्वजनिक प्रयोजनासाठी
गरज पडणे संशवदीय आहे असे [संपुचित शासनाला]
दिसून येईल तेव्हा, तशा आशयाची अधिसूचना
शासकीय राजपत्रात [आणि त्या स्थानिक भागात
खप असलेल्या दोन दैनिकांमध्ये—त्यांपैकी किमान एक
स्थानिक भाषेतील असेल] प्रकाशित करण्यात येईल,
आणि जिल्हाधिकारी अशा अधिसूचनेची सारांशरूप
जाहीर नोटीस उक्त स्थानिक भागातील सोयीस्कर
ठिकाणी [अशा प्रकाशनाचा दिनांक व अशी जाहीर
नोटीस दिल्याचा दिनांक यांपैकी जो शेवटचा दिनांक
असेल त्यास यात यापुढे 'अधिसूचनेच्या प्रकाशनाचा
दिनांक' म्हणून संबोधले आहे)] देण्याची तज्ज्ञी
करील.

(१) त्यानंतर अशा शासनाने यासंवधात सर्वसाधारणपणे किंवा विशेषकरून प्राधिकृत केलेला
कोणताही अधिकारी आणि त्याचे नोकर व कामगार यांनी पुढील गोष्टी करणे कायदेशीर होईल,—

अशा स्थानिक भागातील कोणत्याही भूमीवर प्रवेश करून तिचे सर्वेक्षण करणे आणि तिचे
प्रतलमापन करणे;

अंतर्मुद्रेमध्ये खणणे किंवा विधण करणे;

भूमी अशा प्रयोजनास अनुकूल झाली आहे किंवा काय याची खात्री करून घेण्यासाठी
आवश्यक असलेल्या इतर सर्व कृती करणे;

जी भूमी घेण्याचे संकलिप्त असेल तिच्या सीमा आणि त्यावर काही काम करावाचे
संकलिप्त असल्यास अशा कामाची नियोजित दिशा आवणे;

खुणा लावून आणि चर खणून अशी प्रतले, अशा सीमा आणि अशा रेषा आवणे;

आणि, जेथे अन्यथा सर्वेक्षण पूर्ण करणे, आणि प्रतलमापन करणे, सीमा व रेषा आवणे शक्य
नसते तेथे कोणतेही उभे पैक, कुपण किंवा जंगल याचा कोणताही भाग कापणे व काढून टाकणे:

परंतु, कोणतीही व्यक्ती कोणत्याही इमारतीत किंवा राहत्या घराशी संलग्न असलेल्या कोण-
त्याही बंदिस्त आवारात किंवा बागेत प्रवेश करण्याचा आपला उद्देश असल्याबद्दल अशा ताबा-
धारकाला किमान सात दिवसांची आगाऊ लेखी नोटीस दिल्याशिवाय (मात्र तेथील ताबाधारकाची
संमती असेल तर गोष्ट वेगळी) तसा प्रवेश करणार नाही.

१. जेव्हा एखाद्या कंपनीच्या प्रयोजनासाठी
जमीन आवश्यक असेल तेव्हा, हे कलम ज्या विशेष-
धनासहित वाचावे लागेल त्यासाठी 'प्राचीन स्मारकाचे
जतन अधिनियम, १९०४' (१९०४ चा ७)—
कलम ३८(२) पहा.

एखाद्या संरक्षित स्मारकाचे जतन करणे म्हणजे
या अधिनियमात अभिप्रेत असल्याप्रमाणे "सार्व-
जनिक प्रयोजन" असावे त्याप्रमाणे ते स्मारक या
अधिनियमाखाली संपादन करता येईल—'प्राचीन
स्मारकांचे जतन अधिनियम, १९०४' (१९०४ चा
७)—कलम १० पहा.

२. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम ४(क.)
द्वारे समाविष्ट केले.

३. १९२३ चा अधिनियम ३८—कलम २ द्वारे
घातले.

४. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'प्रांतीय
सरकारच्या' उल्लेखाएवजी हा उल्लेख घातला.

५. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम ४(ख.)
द्वारे समाविष्ट केले.

६. वरील अधिनियमाच्या कलम ४ (ग.) द्वारे
समाविष्ट केले.

५. याप्रमाणे प्राधिकृत करण्यात आलेला अधिकारी, अशा प्रवेशाच्या वेळी, पूर्वोक्ताप्रमाणे केल्या नुकसानीबद्दल पैसे जाणाऱ्या सर्व आवश्यक त्या नुकसानाबद्दल रक्कम प्रदान करील, किंवा देऊ करील, आणि याप्रमाणे देणे. प्रदान किंवा देऊ केलेल्या रकमेच्या पुरेसेपणाबाबत तंटा झाल्यास, तो तात्काळ जिल्हाधिकाऱ्याकडे किंवा जिल्हाच्या अन्य मुख्य महसूल अधिकाऱ्याकडे तो तंटा त्याच्या निर्णयासाठी निर्देशित करील, आणि असा निर्णय अंतिम असेल.

[आक्षेप

५क. (१) या भूमीची सार्वजनिक प्रयोजनासाठी किंवा एखाद्या कंपनीसाठी गरज असल्याचे आक्षेपांची मुनावणी. किंवा गरज पडण्याचा संभव असल्याचे कलम ४, पोटकलम (१) खाली अधिसूचित करण्यात आले आहे अशा कोणत्याही भूमीमध्ये हितसंबंधित असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला [अधिसूचनेच्या प्रकाशनाच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत], त्या भूमीच्या किंवा, प्रकरणपरत्वे, त्या स्थानिक भागातील कोणत्याही भूमीच्या संपादनाविषयी आक्षेप घेता येईल.

(२) पोटकलम (१) खालील प्रत्येक आक्षेप जिल्हाधिकाऱ्याकडे लेखी पाठवण्यात येईल, आणि जिल्हाधिकारी, आक्षेपकाला [स्वतः किंवा त्याने यासंबंधात प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीमार्फत] किंवा बकिलामार्फत आपले म्हणणे मांडण्याची संधी देईल आणि असे सर्व आक्षेप ऐकल्यानंतर आणि त्याला आवश्यक वाटल्यास, तशी आणवी काही चौकशी केल्यानंतर तो [त्याने केलेल्या कार्यवाहीच्या अभिलेखासह आक्षेपांवरील त्याच्या शिफारशी अंतर्भूत असलेला, कलम ४, पोटकलम (१) खाली अधिसूचित केलेल्या भूमीबाबतचा अहवाल किंवा अंशा भूमीच्या वेगवेगळ्या तुकड्यांबाबतचे वेगवेगळे अहवाल समुचित शासनाकडे त्या शासनाच्या निर्णयाचं पाठवील.] आक्षेपांवरील [समुचित शासनाचा] निर्णय अंतिम असेल.

(३) या कलमाच्या प्रयोजनार्थ जर या अधिनियमाखाली एखादी भूमी संपादन करण्यात आली असती तर जी व्यक्ती भरपाईमध्ये हितसंबंध असल्याचा दावा करण्यास हक्कदार होऊ शकली असती अशी व्यक्ती त्या भूमीमध्ये हितसंबंधित असल्याचे मानण्यात येईल.]

१. १९२३ चा अधिनियम ३८-कलम ३ द्वारे शीर्षक आणि कलम ५क घातले.

२. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम ५(क.) द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातले.

३. वरील अधिनियमाच्या कलम ५ (ख.) द्वारे घातले.

४. १९६७ चा अधिनियम १३-कलम २ द्वारे विवक्षित शब्दाएवजी घातले.

५. अनुकूलन बांदेश, १९५० द्वारे “सांतीम सरकार” च्या उल्लेखाएवजी हा उल्लेख घातला.

संकलिप्त संपादनाची घोषणा करणे

भूमी सार्वजनिक प्रयोजनासाठी आवश्यक आहे असे घोषित करणे.

६. (१) या अधिनियमाच्या ७ व्या भागाच्या उपबंधांच्या अधीनतेने [कलम ५क, पोटकलम (२) खाली कोणताही अहवाल देण्यात आल असल्यास तो विचारात घेतल्यानंतर, विशिष्ट भूमीची सार्वजनिक प्रयोजनासाठी किंवा एकांदा कंपनीसाठी गरज आहे अशी [समुचित शासनाची] खाती होईल तेव्हा,] अशा शासनाच्या सचिवाच्या किंवा शासनाचे आदेश प्रमाणित करण्यासाठी रीतसर प्राधिकृत कलेल्या एखाद्या अधिकार्याच्या लहीनिशी तशा आशयाची घोषणा करण्यात येईल, [आणि कलम ५क, पोटकलम (२) खाली एक अहवाल देण्यात आलेल असो किंवा वेगवेगळे अहवाल देण्यात आलेले असोत—कलम ४, पोटकलम (१) खालील त्याव अधिसूचनेत समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही भूमीच्या वेगवेगळ्या तुकड्यांच्या बाबतीत वेळीवेळी वेगवेगळ्या घोषणा करता येतील].

*[परंतु कलम ४, पोटकलम (१) खालील अधिसूचनेत समाविष्ट कलेल्या कोणत्याही विशिष्ट जमिनीच्या बाबतीत कारवयाची कोणतीही घोषणा ही जर अशी अधिसूचना—

(एक) ‘भूमिसंपादन’ (विशेषन व विधिग्राहीकरण) अध्यादेश, १९६७’ (१९६७ चा १) याच्या प्रारंभानंतर पण ‘भूमिसंपादन’ (विशेषन) अधिनियम, १९८४’ (१९८४ चा ६८) याच्या प्रारंभापूर्वी प्रकाशित झालेली असेल तर, अधिसूचनेच्या प्रकाशनाच्या दिनांकापासून तीन वर्षे समाप्त झाल्यानंतर करण्यात येणार नाही; किंवा

(दोन) ‘भूमिसंपादन’ (विशेषन) अधिनियम, १९८४’ (१९८४ चा ६८) याच्या प्रारंभानंतर प्रकाशित झालेली असेल तर, अधिसूचनेच्या प्रकाशनाच्या दिनांकापासून एक वर्षे समाप्त झाल्यानंतर करण्यात येणार नाही;]

*[परंतु आणखी असे की], अशा संपत्तीबद्दल प्रदान करावयाची भरपाई कंपनीने, अथवा संपूर्णत: किंवा अंशात: शासनीय महसुलातून किंवा स्थानिक प्राधिकरणाद्वारे नियंत्रित किंवा व्यवस्थापित करण्यात येत असलेल्या एखाद्या नियंत्रित द्यावयाची नसेल तर अशी कोणतीही घोषणा करण्यात येणार नाही.

५. स्पष्टीकरण १.—पहिल्या परंतुकामध्ये उल्लेखिलेल्यांपैकी कोणताही कालावधी मोजताना कलम ४, पोटकलम (१) खाली काढलेल्या अधिसूचनेच्या अनुसार करावयाची कोणतीही कास्वाई किंवा कार्यवाही त्याप्लाल्याच्या आदेशाने काही काळ स्थगित झाल्यास तो कालावधी वगळण्यात येईल.

स्पष्टीकरण २.—जेथे अशा मालमत्तेबद्दल निवाड्याने द्यावयाच्या भरपाईची रक्कम राज्याच्या मालकीच्या किंवा त्याच्या नियंत्रणाखालील निधीतून प्रदान करावयाची असेते तेथे अशी भरपाई ही शासकीय महसुलातून द्यावयाची भरपाई असल्याचे समजण्यात येईल.]

१. १९२३ चा अधिनियम ३८—कलम ४ द्वारे

घातल.

२. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “प्रांतीय सरकार” च्या उल्लेखाएवजी हा उल्लेख घातला.

३. १९६७ चा अधिनियम, १३—कलम ३ द्वारे घातल.

४. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम ६ (क.)

(१) द्वारे मूल परंतुकाएवजी घातला.

५. १९६७ चा अधिनियम १३—कलम ३ द्वारे “परंतु” या शब्दाएवजी घातले.

६. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम ६ (क.)

(२) द्वारे घातले.

(२) [प्रत्येक घोषणा] शासकीय राजवट्रात प्रकाशित करण्यात येईल, आणि अशी जमीन ज्या भागात असेल त्या स्थानिक भागात खप असलेल्या दोन दैनिकांमध्ये—त्यापैकी किमान एकतंत्री स्थानिक भाषेतील असेल—प्रकाशित करण्यात येईल, आणि जिल्हाधिकारी अशा घोषणेची सारांशरूप जाहीर नोटीस उक्त स्थानिक भागातील सोबीस्वार ठिकाणी देण्याची तजवीज करील (अशा प्रकाशनाचा दिनांक ब अशी जाहीर नोटीस दिल्याचा दिनांक यांपैकी जो शेवटचा दिनांक असेल त्यास यात यापुढे अधिसूचनेच्या प्रकाशनाचा दिनांक म्हणेन संबोधले आहे) आणि अशा घोषणेमध्ये] ती भूमी जेथे आहे तो जिल्हा किवा अन्य प्रादेशिक विभाग, ज्यासाठी तिची गरज आहे ते प्रयोजन, तिचे अदाजित क्षेत्र आणि जेथे भूमीचा आराखडा तयार केला जाणार असेल तेथे असा आराखडा कोठे पाहावयास मिळेल ती जागा नमूद करण्यात येईल.

१. १९६७ चा अधिनियम १३—कलम ३ व्हारे “ती घोषणा” या शब्दांऐवजी घातले.

२. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम ६ (ख.) द्वारे मूळ मजकुराऐवजी घातला.

(३) उक्त घोषणा म्हणजे सार्वजनिक प्रयोजनासाठी किंवा, प्रकरणपरत्वे, कंपनीसाठी भूमीची गरज आहे याचा निर्णयिक पुरावा असेल; आणि अशी घोषणा केल्यानंतर [समुचित शासनास] यात यापुढे दिलेल्या पद्धतीने ती भूमी संपादन करता येईल.

७. जेव्हा जेव्हा एखाद्या भूमीची सार्वजनिक प्रयोजनासाठी किंवा एखाद्या कंपनीसाठी भरज असल्याचे याप्रमाणे घोषित करण्यात आलेले असेल तेव्हा, [समुचित शासन] किंवा यासंबंधात [समुचित संपादनासाठी शासनाने] प्राधिकृत केलेला एखादा अधिकारी, भूमीच्या संपादनासाठी उपाययोजना करण्याबाबत जिल्हाउपाययोजना करणे.

भूमी सीमांकित करणे, तिचे मापन करणे आणि आराखडा तयार करणे. त्यानंतर, जिल्हाउपायकारी, ती भूमी (कलम ४ खाली ती तटपूर्वीच सीमांकित करण्यात आली नसेल तर) सीमांकित करवील, तसेच तो तिचे मापन करवील, आणि (तिचा आराखडा तयार करण्यात आला नसल्यास) तिचा आराखडा तयार करवील.

आणि आराखडा तयार करणे.

हितसंबंधित व्यक्तीना नोटीस देणे.

८. (१) यानंतर जिल्हाउपायकारी या भूमीचा कज्जा घेण्याचा शासनाचा उद्देश आहे, आणि अशा भूमीमधील सर्व हितसंबंधाबदलच्या भरपाईच्या मायण्या त्याच्याकडे करण्यात याव्यात हे नमूद करणारी जाव्हार नोटीस, भूमीवरील किंवा लिंग्या नंजीकच्या संविहारकर ठिकाणी लाववील.

(२) अशा नोटीशमध्ये, याप्रमाणे आवश्यक असलेल्या भूमीचा तपशील नमूद करण्यात येईल, आणि भूमीमध्ये हितसंबंधित असलेल्या सर्व व्यक्तीना जातीने किंवा अभिकर्त्यामार्फत, तोत मिर्दिष्ट केलेल्या वेळी (अशी वेळ नोटीशीच्या प्रकाशनाच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांपेक्षा आघीची असणार नाही), व स्थळी जिल्हाउपायाकृत उपस्थित होण्यास आणि भूमीतील त्यांच्या आपल्या हितसंबंधाबदलच्या स्वरूप व अशा हितसंबंधाबदलच्या भरपाई-भागण्यांची रक्कम व तपशील आणि कलम ८ खाली केलेल्या मानां संबंधी त्यांचे आवृत्त (काही असल्यास) निवेदन करण्यास त्या नोटीशीद्वारे आवश्यक करण्यात येईल. जिल्हाउपायकारी, कोणत्याही प्रकरणी असे निवेदन लेखीसूप्त करणे आणि पक्षकाराने किंवा त्याच्या अभिकर्त्याने त्यावर सही करणे आवश्यक करू शकेल.

(३) त्याचप्रमाणे जिल्हाउपायकारी, अशा भूमीच्या ताबाधारकावर (कोणी असल्यास) आणि तीमध्ये हितसंबंधित असल्याचे किंवा अशा हितसंबंधित व्यक्तींकरिता काम चालवण्यास हक्कदार असल्याचे ज्ञात असलेल्या किंवा तशा समजल्या गेलेल्या अशा ज्या व्यक्ती ती भूमी जेथे आहे त्या महसूल जिल्हात राहत असतील किंवा अशा ज्या व्यक्तीने त्यांच्या वतीने नोटीशीची बजावणी स्वीकारण्यास प्राधिकृत असे अभिकर्ते असतील त्या सर्व व्यक्तींवर त्याच आशयाची नोटीस बजावील.

(४) याप्रमाणे हितसंबंधित असलेली व्यक्ती इतरवर राहत असून तिचा कोणीही अभिकर्ता नसेल तर, ती नोटीस त्या व्यक्तीचे ज्ञात असे लगतपूर्वीचे राहण्याचे ठिकाण, पत्ता किंवा कामधंदाची जागा अशा पत्त्यावर तिला उद्देशून लिहलेल्या आणि [‘भारतीय डाक कार्यालय अधिनियम, १८९८’ (१८९८ चा ६) याचे कलम २८ व २९ याखाली नोंदणी केलेल्या] पत्राढारे डाकने तिच्याकडे पाठवण्यात येईल.

नावे आणि हितसंबंध

यासंबंधी निवेदन करण्यास फर्मविण्याची व भाग पाडण्याची व शक्ती. ९०. (१) त्याचप्रमाणे जिल्हाउपायकारी अशा कोणत्याही व्यक्तीला, त्या भूमीत किंवा तिच्या कोणत्याही भागात सहस्रामी, उपस्वामी, गहांधारक किंवा कूल म्हणून किंवा अन्यथा कोणताही हितसंबंध असलेल्या अन्य प्रत्येक व्यक्तीचे नाव, व्यवहार्य असेल तेथवर, ज्या निवेदनामध्ये अंतर्भूत आहे असे आणि अशा हितसंबंधाच्या स्वलूपाबाबतचे व निवेदनाच्या दिनांकाच्या लगतपूर्वीची तीन वर्षे इतका काळ त्याच्यामुळे मिळालेले किंवा मिळाल्यांचे भाडे व फायदे (काही असल्यास) यांबाबतचे निवेदन निर्दिष्ट वेळी (अशी वेळ मागणीच्या दिनांकानंतरच्या पंधरा दिवसांच्या आघीची असणार नाही) व स्थळी आपणाकडे करण्यास किंवा सुपुर्द करण्यास फर्मवू शकेल.

(२) या कलमाखाली किंवा कलम ९ खाली जिने निवेदन करणे किंवा सुपुर्द करणे आवश्यक आहे अशी प्रत्येक व्यक्ती, तसे करण्यास ‘भारतीय दंड संहिता’ (१८६० चा ४५)-कलमे १७५ व १७६ यांच्या अर्थानुसार विधित: वद्द असल्याचे मानण्यात येईल.

जिल्हाउपायाने मापने, मूल्य आणि भागण्या यांबाबत चौकशी करणे व निवाडा देणे

जिल्हाउपायाकडून चौकशी व निवाडा.

११. [(१)] याप्रमाणे निश्चित केलेल्या दिवशी किंवा चौकशी ज्या दिवसापर्यंत तहकब करण्यात आली असेल अशा अन्य कोणत्याही दिवशी जिल्हाउपायकारी कलम ८ खाली केलेल्या मापनांसवधी, कलम ९ खाली दिलेल्या नोटीशीला अनुसूलन कोणत्याही हितसंबंधित व्यक्तीने नमूद केलेले आक्षेप (काही असल्यास) आणि [कलम ४, पीटकलम (१) खाली अधिसूचना प्रकाशित केल्याच्या दिनांकास] असलेले भूमीचे मूल्य आणि भरपाई मागण्याच्या त्या त्या व्यक्तीचे हितसंबंध यांबाबत चौकशी सुरु करील, आणि पुढील बाबतीत आपल्या सहीनिशी निवाडा देईल:

(एक) भूमीचे खरे भेत्रफळ;

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “प्रांतीय सरकार” च्या उल्लेखाएवजी हा उल्लेख घातला.
२. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम ७ द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातले.
३. वरील अधिनियमाच्या-कलम ८ द्वारे कलम ११ ला त्याचे पीटकलम (१) असा नवीन क्रमांक देण्यात आला.
४. १९२३ चा अधिनियम ३८-कलम ५ द्वारे घातले.

(दोन) आपल्या मते भूमीबद्दल किती भरपाई-रकम मात्र करावी ते; आणि

(तीन) त्या भूमीमध्ये हितसंबंधित असल्याचे ज्ञात असलेल्या किंवा तसे समजल्या गेलेल्या अशा ज्या व्यक्तीविषयी किंवा अशा ज्या व्यक्तीच्या मागण्यांविषयी त्याला माहिती आहे त्या त्या व्यक्ती त्याच्यासमोर उपस्थित झालेल्या असोत किंवा नसोत—त्या सर्व व्यक्तींमध्ये उक्त भरपाई-रकमेचे संविभाजन:

[परंतु, समुचित शासनाच्या किंवा समुचित शासन यासंबंधात प्राधिकृत वरील अशा अधिकाऱ्याच्या पूर्वसंमतीशिवाय जिल्हाधिकारी या पोटकलमाखाली भरपाईचा निवाडा देणार नाही:

परंतु आणखी असे की, यासंबंधात समुचित शासन विर्निदिष्ट करील अशा वर्गातील प्रकरणी जिल्हाधिकाऱ्याने असा निवाडा द्यावा असे समुचित शासनाने निदेशित करणे हे कायदेशीर होईल.]

(२) पोटकलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, जर कार्यवाहीच्या कोणत्याही टप्प्याला जिल्हाधिकाऱ्याची अशी खाली पटली की, जमिनीत हितसंबंध असलेल्या ज्या व्यक्ती त्याच्यापुढे आलेल्या असतील अशा सर्व व्यक्तींचे समुचित शासनाने केलेल्या नियमावलीद्वारे विहित केलेल्या प्रवृत्तीत जिल्हाधिकाऱ्याने व्यावयाच्या निवाडाचात अंतर्भूत करावयाच्या बाबीसंबंधी लेद्दी करार झाला आहे तर तो पुढे आणखी चौकशी न करता, अशा कराराच्या तंतुवीनुसार भरपाईचा निवाडा देऊ शकेल.

(३) पोटकलम (२) खालील कोणत्याही जमिनीबद्दलच्या भरपाई-निधरणामुळे या अधिनियमाच्या इतर उपबंधानुसार त्याच स्थानिक भागातील किंवा इतरवर असलेल्या इतर जमिनीबद्दलच्या भरपाई-निधरणावर त्याचा परिणाम होणार नाही.

(४) 'नोंदणी अधिनियम, १९०८' (१९०८ चा १६) यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी पोटकलम (२) खाली केलेला कोणताही करारनामा त्या अधिनियमाखाली नोंदणीस पात्र असणार नाही.]

३. ११क. घोषणेच्या प्रकाशनाच्या दिनांकापासून दोन वर्षांच्या कालावधीत जिल्हाधिकारी कलम ११ किंती कालावधीच्या खालील निवाडा देईल आणि जर त्या कालावधीत निवाडा देण्यात आला नाही तर भूमिसंपादनाबद्दलची आत निवाडा ज्ञावा संपूर्ण कार्यवाही व्यपगत होईल:

परंतु, 'भूमिसंपादन (विशेष) अधिनियम, १९८४' याच्या प्रारंभापूर्वी उक्त घोषणा प्रकाशित केली असेल त्या बाबतीत, अशा प्रारंभापूर्व दोन वर्षांच्या कालावधीच्या आत निवाडा देण्यात येईल.

स्पष्टीकरण.—या कलमात उल्लेखिलेला दोन वर्षांचा कालावधी मोजताना, उक्त घोषणेनुसार करावयाची कोणतीही कारवाई किंवा कार्यवाही न्यायालयाच्या आदेशानें काही काळ स्थंगित झाल्यास तो कालावधी वगळण्यात येईल.]

१२. (१) असा निवाडा जिल्हाधिकाऱ्याच्या कार्यालयामध्ये दप्तरदाखल करण्यात येईल आणि यात घेअपुढे उपबंधित केले आहे तेवढे खेरीजकरून इतर बाबतीत, जिल्हाधिकारी आणि हितसंबंधित व्यक्ती—मग त्या त्या व्यक्ती जिल्हाधिकाऱ्यापुढे उपस्थित झालेल्या असोत वा नसोत—याच्या दरम्यान तो निवाडा म्हणजे भूमीचे खरे खेवफल आणि तिचे मूल्य आणि हितसंबंधित व्यक्तींमध्ये भरपाईच्या रकमेचे संविभाजन याचा अंतिम व निर्णयक पुरावा असेल.

(२) निवाडा देण्यात आला त्यावेळी हितसंबंधित व्यक्तींपैकी ज्या व्यक्ती जातीने किंवा आपल्या प्रतिनिधीमार्फत उपस्थित नसतील त्यांना जिल्हाधिकारी निवाडाची तात्काळ नोटीस देईल.

चौकशी तहकूब

१३. जिल्हाधिकाऱ्याला स्वतःस योग्य वाटेल अशा कोणत्याही कारणास्तव, वेळोवेळी तो निश्चित करणे. करील अशा दिवसापर्यंत चौकशी तहकूब करता येईल.

दुरुस्त

[१३ क. (१) जिल्हाधिकारी कोणत्याही वेळी पण उशिरात उशिरा निवाड्याच्या दिनांकनाऱ्ये. पासून सहा मऱ्यांचा कालावधी संपेपर्यंत किंवा कलम १८ खालील त्याने न्यायालयाकडे निर्देशन करणे आवश्यक असते त्या बाबतीत असे निर्देशन करण्यापूर्वी आदेशाद्वारे निवाड्यामधील कोणत्याही हस्तदोष किंवा आकडेमोडीतील चुका अगर त्यामध्ये झालेले प्रमाद स्वतःन संबंधान अथवा कोणत्याही हितसंबंधित व्यक्तींच्या किंवा स्थानिक प्राधिकरणाच्या अर्जाविरुद्ध दुरुस्त करू शकेल :]

परंतु, जेव्हा दुरुस्तीमुळे एखाद्या व्यक्तीवर वाधक परिणाम होण्याचा संभव असेल त्या बाबतीत अशा व्यक्तीला त्या बाबीसंबंधी आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संदीर्घ दिल्याशिवाय अशी कोणतीही दुरुस्ती केली जाणार नाही.

(२) निवाड्यामध्ये केलेल्या कोणत्याही दुरुस्तीसंबंधी जिल्हाधिकारी सर्व हितसंबंधित व्यक्तींना तात्काळ वेटीस देईल.

(३) कोणत्याही व्यक्तीला जादा रवकम दिली गेली असे पोटकलम (१) खालील दुरुस्तीतून निष्पत्त झाल्यास अशी दिली गेलेली जादा रवकम परतावाऽपि असेल आणि अशी रवकम परत करण्यात कसूर झाल्यास किंवा त्यास नकार देण्यात आल्यास ती रवकम जमीन महसुलाची थकवाकी म्हणून वसूल करता येईल.]

साक्षीदारांना समन्स

पाठवून उपस्थित राहण्यास आणि त्याच मागानी व (होईल तेथवर) त्याच पढतीने हितसंबंधित व्यक्ती किंवा त्यांच्यापैकी कोणीही दस्तऐवज हजर यांसुद्धा, साक्षीदारांना समन्स पाठवून त्यांना उपस्थित राहण्यास भाग पाडण्याची आणि दस्तऐवज हजर करण्यास भाग करण्याची शक्ती.

बिचारात घेण्यायोग्य विचारात उपबंध मार्गदर्शक होतील.

व्येष्यायोग्य बाबी.

१. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम १० द्वारे समाविष्ट केले.

२. वरील अधिवियमाच्या कलम ११ द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातले.

बमिलेख इ. ची ४ [१५ क. समुचित शासनाला कलम ११ खाली मायगी करण्याची जिल्हाधिकाऱ्याने कोणताही निवाडा देण्यापर्वी शक्ती कोणत्याही वेळी कोणत्याही निष्कर्षाची किंवा काढलेल्या कोणत्याही आदेशाची वैधता किंवा औचित्य याबाबत अथवा एखादा कार्यवाहीची नियमितता याबाबत स्वतःचे समाधान करून घेण्यासाठी अशा कार्यवाहीचा (मग ती चौकशीच्या रूपातील असो वा अन्य प्रकारची असो) अभिलेख मायवता येईल आणि त्यास त्या अनुषंगाने योग्य वाटेल त्यानसार तसा आदेश काढता येईल किंवा तसा निदेश दत्ता येईल:

परंतु, समुचित शासन जेणेकरून एखादा व्यक्तीवर बाधक परिणाम होईल असा कोणताही आदेश किंवा निदेश अशा व्यक्तीला तिचे स्वतःचे म्हणणे मांडण्यास वाजवी संघी दिल्याशिवाय काढणार नाही किंवा देणार नाही.]

कडजा घेणे

१६. जिल्हाधिकाऱ्याने कलम ११ खाली निवाडा केल्यानंतर तो भूमीचा कडजा घेऊ शकेल व कडजा घेण्याची तदनंतर ती सर्व बोजांपासून मुक्त होऊन [[शासनामध्ये]] निरपवादपणे चिह्नित होईल.] शक्ती.

१७. (१) निष्कर्षाच्या प्रकारणी, जेव्हा जेव्हा [समुचित शासन] तसे निरेशित करील तेव्हा, असा कोणताही निवाडा केला नसला तरीही, कलम ९, पोटकलम (१) मध्ये निरिष्ट केलेल्या नोटिशीच्या प्रकाशनापासून पंधरा दिवस संपल्यावर जिल्हाधिकारी [सार्वजनिक प्रयोजनासाठी आवश्यक असलेल्या कोणत्याही भूमीचा कडजा घेईल.] तदनंतर, ती सर्व बोजांपासून मुक्त होऊन [[शासनामध्ये]] निरपवादपणे निहित होईल.]

(२) कोणत्याही नाव्य नदीच्या पातामध्ये कोणताही आकस्मिन्दा बदल झाल्यामुळे किंवा इतर अकलित आणीचाणीयुळे जेव्हा जेव्हा कोणत्याही रेल्वे प्रशासनास, आपली वाहतूक चालू ठेवण्यासाठी अथवा त्यावर नदीच्या लाटावरील किंवा घाटावरील स्थानक बांधण्याच्या प्रयोजनासाठी अथवा अशा कोणत्याही स्थानकाशी संबंध जोडणारा सोईस्कर मार्ग किंवा तेथे जाण्याचा प्रवेशमार्ग उपलब्ध करण्यासाठी कोणत्याही भूमीचा तात्काळ कडजा, संपादन करणे आवश्यक होईल तेव्हा, [अथवा समुचित शासनाला जलसिंचन, पाणीपुरवठा, जलनिस्सारण, रस्त्यांद्वारे दलणकळण, किंवा वीज यांच्याशी संबंधित कोणत्याही इमारतीची किंवा प्रणालीची देखभाल करण्याच्या प्रयोजनार्थ कोणत्याही जमिनीचा तात्काळ कडजा घेणे आवश्यक वाटेल तेव्हा], पोटकलम (१)

१. १९८४ चा अधिनियम ६८, कलम १२ द्वारे समाविष्ट केले.

२. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे “त्या शासनामध्ये निरपवादपणे निहित होईल” या शब्दाएवजी घातले.

३. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे ‘क्राऊन’ च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.

४. वरील आदेशाद्वारे ‘प्रांतीय सरकार’ च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.

५. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम १३(क.) द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातले.

६. करील अधिनियमाच्या कलम १३(ब) द्वारे घातले.

मध्ये निर्दिष्ट केलेली नोटीस प्रकाशित होताच तास्काळ आणि [समुचित शासनाच्या] पूर्वमंजरीने जिल्हाधिकाऱ्याला अशा भूमीवर प्रवेश करून तिचा कब्जा घेता येईल आणि तदनंतर ती सर्व बोजांपासून मुक्त होऊन [[शासनामध्ये] निरपवादपणे निहित होईल] :

परंतु जिल्हाधिकारी या पोटकलमाखाली, कोणत्याही इमारतीचा किंवा इमारतीच्या भागाचा कब्जा घेण्याचा आपला उद्देश असल्याबद्दल ताबाधारकास किमान अठ्ठेचाळीस तासांची किंवा अशा ताबाधारकास अशा इमारतीतून आपली जंगम संपत्ती अनावश्यक गैरसोये न होता हलवणे शक्य व्हावे यासाठी वाजवीपणे पुरेशी होईल अशी त्याहून अधिक कालावधीची नोटीस दिल्याशिवाय, तसा कब्जा घेणार नाही.

(३) मागीलपैकी कोणत्याही पोटकलमाखाली प्रत्येक प्रकरणात जिल्हाधिकारी, कब्जा घेतेवेळी अशा भूमीवरील (असल्यास) कोणतीही उभी पिके आणि झाडे यांबद्दल आणि अशाप्रकारे आकस्मिकपणे कब्जा काढून घेतल्यामुळे त्यांना सोसाव्या लागलेल्या आणि कलम २४ मध्ये अपवाद न केलेल्या अन्य कोणत्याही नुकसानाबद्दल हितसंबंधित व्यक्तींना भरपाई देऊ करील, आणि अशी देऊ केलेली रक्कम स्वीकारण्यात न आल्यास, यात अंतर्भूत असलेल्या उपवंधाखाली भूमीबद्दल भरपाई देववताना, अशी पिके आणि झाडे यांचे मूल्य आणि अशा इतर नुकसानीची रक्कम मान्य करण्यात येईल.

* (३क) पोटकलम (१) किंवा पोटकलम (२) खाली कोणत्याही जमिनीचा कब्जा घेण्यापूर्वी जिल्हाधिकारी, पोटकलम (३) च्या उपवंधांना बाध न येऊ देता,—

(क) अशा जमिनीबद्दल त्याने अंदाजे ठरवलेल्या भरपाई रकमेच्या ऐंशी टक्के इतकी रक्कम, ज्या हितसंबंधित व्यक्ती त्या रकमस हक्कदार असतील त्या व्यक्तींना देऊ करील, आणि

(ख) कलम ३१ च्या पोटकलम (२) मध्ये नमूद केलेल्या आकस्मिक कारणांपैकी एका किंवा अनेक कारणांमुळे त्याला आडकाठी झाली नाही तर, त्याना ती रक्कम देईल.

आणि जिल्हाधिकाऱ्याला अशी आडकाठी आल्यास कलम ३१,पोटकलम (२) चे उपवंध (त्याचे हुसरे परंतुक सोडून) त्या कलमाखाली भरपाई देव्याबाबत जसे लागू होतात तसे ते या बाबतीत लागू होतील.

(३ख) पोटकलम (३क) खालील प्रदान केलेली किंवा जमा केलेली रक्कम, कलम ३१ खाली देऊ करणे आवश्यक असलेली भरपाईची रक्कम ठरवण्यासाठी हिशेबात घेण्यात येईल, आणि अशा तःहेने प्रदान केलेली किंवा जमा केलेली रक्कम जिल्हाधिकाऱ्याने कलम ११ खाली निवाड्याने देववलेल्या भरपाईच्या रकमेपेक्षा अधिक होत असेल त्या बाबतीत, अशी अधिक रक्कम, जिल्हाधिकाऱ्याच्या निवाड्याच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत परत करण्यात आली नाही तर, जमीन महसुलाची थळकाकी म्हैणून वसूल करता येईल.]

* (४) ज्या भूमिला [समुचित शासनाच्या] मते पोटकलम (१) किंवा पोटकलम (२) चे उपवंध लागू होतात अशा कोणत्याही भूमीच्या बाबतीत [समुचित शासन], कलम ५क चे उपवंध लागू होणार नाहीत असे निदेशित करू शकेल, आणि जर त्याने असे निदेशित केले तर, कलम ४,पोटकलम (१) खालील [अधिसूचनेच्या प्रकाशनाच्या दिनांकानंतर] कोणत्याही वेळी, त्या भूमीबाबत कलम ६ खाली घोषणा करता येईल.

१. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम १३ (ग्र.) द्वारे समाविष्ट केले.

२. १९२३ चा अधिनियम ३८-कलम ६ द्वारे घातले.

३. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'प्रांतीय सरकार' च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.

४. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम १३(घ.) द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातले.

भाग ३ राज्यपत्र
न्यायालयाकडे निर्देशन व त्यानंतरची कार्यपद्धती

१८. (१) जिने निवाडा स्वीकारलेला नाही अशा कोणत्याही हितसंबंधित व्यक्तीला जिल्हाधिकाऱ्याकडे लेवी अर्ज करून, ती बाब जिल्हाधिकाऱ्याने निर्देशित करावी अशी मागणी करता येईल—मग तिचा आक्षेप भूमीच्या मापासंबंधी असो, भरपाईच्या रकमेसंबंधी असो, ती ज्याना प्रदेय आहे अशा व्यक्तींसंबंधी असो किंवा हितसंबंधित व्यक्तीमध्ये भरपाईच्या रकमेचे संविभाजन करण्यासंबंधी असो.

(२) ज्या कारणास्तव निवाड्याला आक्षेप घेण्यात अलेला आहे ती कारणे अर्जामध्ये नमूद करण्यात येतील, परंतु जसा प्रत्येक अर्ज—

(क) तो कारणारी व्यक्ती जिल्हाधिकाऱ्याने त्याचा निवाडा दिला त्यावेळी त्याच्यासमोर उपस्थित राहिली असेल अथवा त्यावेळी त्याच्यासमोर तिंदे प्रतिनिधित्व करण्यात आले असेल तर, जिल्हाधिकाऱ्याच्या निवाड्याच्या दिनांकापासून सहा आठवड्यांच्या आत;

(ख) इतर बाबतीत, कलम १२, पोटकलम

(२) खाली जिल्हाधिकाऱ्याकडून नोटीस मिळाल्या-पासून सहा आठवडे किंवा जिल्हाधिकाऱ्याच्या निवाड्याच्या दिनांकापासून सहा महिने यांपैकी जो कालावधी प्रथम समाप्त होणारा असेल त्याच्या आत,

कराया लागेल.

१९. (१) निर्देशन करताना जिल्हाधिकारी, न्यायालयाच्या माहितीसाठी स्वाक्षरित लेखाद्वारे जिल्हाधिकाऱ्याचे पुढील गोष्टी निवेदन करील—

(क) भूमीवरील कोणतीही झाडे, इमारती किंवा उभी पिके यांच्या तंपशीलासह, भूमीचे स्थितिस्थान आौण व्याप्ती;

(ख) अशा भूमीमध्ये ज्या व्यक्ती हितसंबंधित आहेत असे समजण्यास त्याला कारण आहे त्यांची नाव;

(ग) नुकसानाबद्दल निवाड्याने देववलेली अणि कलमे ५ व १७ किंवा त्यांपैकी कोणतेही कलम याखाली दिलेली किंवा देऊ केलेली रकम. आणि कलम ११ खाली निवाड्याने देववलेली भरपाईची रकम;

(ग्ग) कलम १७ च्या पोटकलम (३क) खाली दिलेली किंवा जमा केलेली रकम; आणि]

१. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम १४ (क)

द्वारे वगळले.

२. वरील अधिनियमाच्या कलम १४ (ख) द्वारे

समाविष्ट करण्यात आले.

(८) जर भरपाईच्या रकमेविषयी आक्षेप असेल तर, ज्या मुद्दांच्या आधारे भरपाईची रकम ठरवण्यात आली ते मुद्दे.

(२) उक्त निवेदनास त्या त्या हितसंबंधित व्यक्तीवर बजावलेल्या नोटीशींचा आणि त्यांनी लेखी स्वरूपात केलेल्या किंवा सुपुर्द केलेल्या निवेदनांचा तपशील देणारी अनुसूची जोडण्यात येईल.

नोटीशींची बजावणी.

२०. तदनंतर न्यायालय आक्षेपांवर निर्णय देण्याची कार्यवाही आपण केव्हा सुरु करणार तो दिवस विनिर्दिष्ट करणारी आणि त्या दिवशी न्यायालयात उपस्थित राहण्याबाबत निवेश देणारी नोटीस खालील व्यक्तीवर बजावील, त्या अशा :—

(क) अर्जदार;

(ख) आक्षेपामध्ये हितसंबंधित असलेल्यांपैकी ज्या व्यक्तींनी निवाडथाने देववण्यात आलेल्या भरपाईची रकम स्वीकारण्यास विनतकार संमती दिली अशा व्यक्ती (कोणी असल्यास) खेरीज-करून तशा सर्व हितसंबंधित व्यक्ती; आणि

(ग) आक्षेप हा भूमीच्या क्षेत्रफलासंबंधी किंवा भरपाईच्या रकमेसंबंधी असल्यास, जिल्हाधिकारी.

कार्यवाहीच्या व्याप्ती—२१. अशा प्रत्येक कार्यवाहीतील चौकशीची व्याप्ती आक्षेपामुळे बाधित होणाऱ्या व्यक्तींच्या वरील मर्यादा, हितसंबंधांचा विचार करण्यापुरती मर्यादित राहील.

कार्यवाही खुल्या २२. अशी प्रत्येक कार्यवाही खुल्या न्यायालयात करण्यात येईल, आणि राज्यातील कोणत्याही न्यायालयात व्यवसाय करण्यास हक्कदार असलेल्या सर्व व्यक्ती, अशा कार्यवाहीमध्ये उपस्थित करणे होऊन (प्रकरणपरत्वे) बाजू मांडण्यास व काम चालवण्यास हक्कदार असतील.

भरपाई ठरवताना २३. (१) या अधिनियमाखाली संपादन केलेल्या भूमीबद्दल निवाडथाने देववण्याच्या भरपाईची विचारात घावयाच्या रकम ठरवताना न्यायालय पुढील गोष्टी विचारात घेईल ;—

बाबी.

एक—[कलम ४, पोटकलम (१) खालील अधिसूचना] प्रकाशित झाल्याच्या दिनांकास असलेले भूमीचे बाजारमूल्य;

दोन—जिल्हाधिकाऱ्याने तिचा कब्जा घेण्याच्या वेळी भमीवर असलेली कोणतीही उभी पिके किंवा झाढे ताब्यात घेतल्यामुळे हितसंबंधित व्यक्तीला सोसावै लागलेले नुकसान;

तीन—जिल्हाधिकाऱ्याने भूमीचा कब्जा घेण्याच्या वेळी अशी भूमी त्याच्या इतर भूमीपासून वेगळी करण्याने हितसंबंधित व्यक्तीला सोसावे लागलेले नुकसान (काही असल्यास);

चार—जिल्हाधिकाऱ्याने भूमीचा कब्जा घेण्याच्या वेळी संपादनामुळे त्याच्या इतर स्थावर किंवा जंगम संपत्तीवर अन्य कोणत्याही रीतीने किंवा त्याच्या कमाईवर बाधक परिणाम झाला या कारणाने हितसंबंधित व्यक्तीला सोसावे लागलेले नुकसान (काही असल्यास);

पाच—जिल्हाधिकाऱ्याने भूमीचे संपादन केल्यामुळे, परिणामी हितसंबंधित व्यक्तीला आपले राहण्याचे ठिकाण किंवा कामधीर्याची जागा बदलणे भाग पडले असेल तर, अशा बदलाच्या अनुषंगाने झालेला वाजवी खर्च (काही असल्यास);

सहा—कलम ६ खालील घोषणेच्या प्रकाशनाची वेळ आणि जिल्हाधिकाऱ्याने भूमीचा कब्जा घेतला ती वेळ या दरम्यान भूमीपासून होणाऱ्या फायद्यात घट झाल्याने खरोखरी उद्भवणारे असे नुकसान (काही असल्यास);

३[(१क) वर उपबंधित केल्यानुसार जमिनीच्या बाजार मूल्याशिवाय आणखी, न्यायालय प्रत्येक प्रकरणात, अशा बाजार मूल्यावर, अशा जमिनीच्या बाबतीत, कलम ४, पोटकलम (१) खालील अधिसूचनेच्या प्रकाशनाच्या दिनांकी व तेव्हापासून सुरु होणाऱ्या आणि जिल्हाधिकाऱ्याने दिलेल्या निवाडथाचा दिनांक व जमिनीचा कब्जा घेण्याचा दिनांक यांपैकी जो अगोदरचा असेल त्या दिनांकापर्यंतच्या कालावधीसाठी दरसाल बारा टक्के या दराने हिंशेव करून काढलेली रकम निवाडयाने देववील.

स्पष्टीकरण.—या पोटकलभात निर्देशिलेला कालावधी मोजताना, जर कोणत्याही न्यायालयाच्या आदेशाद्वारे मिळालेल्या स्वरूपात व्यक्तीमुळे किंवा व्यादेशामुळे जमिनीच्या संपादनाची कार्यवाही काही काळ रोखून धरलेली असेल, असा कालावधी किंवा असे कालावधी बगळण्यात येतील.]

(२) संपादन सक्तीच्या स्वरूपाचे आहे हे विचारात घेऊन न्यायालय प्रत्येक प्रकरणी, वर उपबंधित केल्याप्रमाणे भूमीच्या बाजारमूल्याच्या व्यतिरिक्त आणखी अशा बाजार मूल्यावर [तीस टक्के] एवढी रकम देववील.

१. १९२३ चा अधिनियम ३८-कलम ७ द्वारे “कलम ६ खालील त्यासंबंधीची घोषणा” या भजकुराएवजी घातले.

२. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम १५(क) द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

३. वरील अधिनियमाच्या कलम १५ (ब) द्वारे मूळ भजकुराएवजी घातले.

२४. पण न्यायालय पुढील गोळी विचारात घेणार नाही :—

एक—ज्यामुळे संपादन करावे लागले ती निकड कितपत होती;

दोन—संपादित भूमी सौडून देण्यास हितसंबंधित व्यक्तीची कोणत्याही प्रकारे नाखुषी;

तीन—तिला सोसाब्या लागलेल्या ज्या नुकसानाला खाजगी व्यक्ती कारणीभूत झाली असती तर, तशी व्यक्ती तिच्याविरुद्ध दावा लावला जाण्यास पाव ठरली नसती ते नुकसान;

चार—कलम ६ खालील घोषणा प्रकाशित झाल्याच्या दिनांकानंतर, संपादन करावयाच्या त्या भूमीचा जसा उपयोग केला जाईल त्यामुळे किंवा त्याचा परिणाम म्हणून तिला जे नुकसान पोचणे संभवनीय असेल असे कोणतेही नुकसान;

पाच—संपादनानंतर संपादित भूमीचा जसा उपयोग केला जाईल त्यातून जी उद्भवणे संभवनीय आहे अशी भूमीच्या मूल्यातील कोणतीही वाढ;

सहा—संपादित भूमीचा जसा उपयोग केला जाईल त्यातून जी उद्भवणे संभवनीय आहे अशी हितसंबंधित व्यक्तीच्या अन्य भूमीच्या मूल्यातील कोणतीही वाढ; * *

सात—[कलम ४, पोटकलम (१) खालील अधिसूचना] प्रकाशित झाल्याच्या दिनांकानंतर संपादन करावयाच्या भूमीवर जिल्हाधिकाऱ्याच्या मंजुरीशिवाय आरंभलेला कोणताही खर्च मिवा केलेल्या कोणत्याही सुधारणा किंवा घडवून आणलेली कोणतीही विल्हेवाट; [किंवा

आठ—कायद्याने निषिद्ध ठरवलेल्या किंवा सार्वजनिक घोरणाविरुद्ध असलेल्या कोणत्याही उपयोगकरता जमीन कामी लावल्यामुळे जमिनीच्या मूल्यात झालेली वाढ.]

[२५. न्यायालयाने निवाड्याद्वारे देववलेली भरपाईची रकम ही जिल्हाधिकाऱ्याने कलम ११ न्यायालयाने खाली निवाड्याद्वारे देववलेल्या रकमेपेक्षा कमी असणार नाही.]

भरपाई ठरवताना
विचारात न
व्यावधांच्या बाबी.

२६. [(१)] या भागाखालील प्रत्येक निवाडा लेखी स्वरूपात व न्यायाधीशाच्या सहीचा असेल निवाड्यावे प्रसूप आणि त्यात कलम २३, पोटकलम (१) याच्या खंड एक खाली निवाड्याने देववलेली रकम, आणि तसेच, त्याच पोटकलमाच्या अन्य प्रत्येक खंडाखाली देववलेल्या त्या त्या रकमा (असल्यास) आणि सोबत उक्त रकमांपकी प्रत्येक रकम देववण्याची कारणे विनिर्दिष्ट करण्यात येतील.

[(२)] असा प्रत्येक निवाडा म्हणजे हुक्मनामा होय आणि अशा प्रत्येक निवाड्याच्या कारणांचे निवेदन हा न्यायनिर्णय होय असे 'दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८' (१९०८ चा ५) याचे अनुक्रमे कलम २, खंड (२) व कलम २, खंड (१) यांच्या अर्थानुसार मानले जाईल.

२७. (१) अशा प्रत्येक निवाड्यामध्ये, या प्रकरणाखालील कार्यवाहीमध्ये झालेल्या खर्चांची खर्च
रकम आणि ती कोणत्या व्यक्तींनी आणि किंवा प्रमाणामध्ये द्यावयाची आहे हेही नमूद करण्यात येईल.

(२) जेव्हा जिल्हाधिकाऱ्याचा निवाडा कायम करण्यात येणार नाही तेव्हा, अर्जदाराची मागणी इतकी अवास्तव होती किंवा त्याने जिल्हाधिकाऱ्या-समोर आपली बाजू मांडण्याच्या कामी इतकी हृयगय केली की, त्याच्या खर्चातून काही वजात करण्यात यावी किंवा त्याने जिल्हाधिकाऱ्याच्या खर्चाचा काही भाग द्यावा असे न्यायालयाने मत नसेल तर, खर्चाची रकम सर्वभागारपणे जिल्हाधिकाऱ्याला द्यावी लागेल.

१. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम १६(क)
द्वारे वगळले.

२. १९२३ चा अधिनियम ३८—कलम ८ द्वारे
“कलम ६ खालील घोषणा” या मजकुराएवजी घातले.

३. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम १६ (ख)
द्वारे समाविष्ट केले.

४. वरील अधिनियमच्या कलम १७ द्वारे मूळ कलमाएवजी घातले.

५. १९२१ चा अधिनियम ११—कलम २ द्वारे
कलम २६ याला ‘कलम २६(१)’ असा नवीन क्रमांक दिला आणि पोटकलम (२) घातले.

जादा भरपाई- २८. न्यायालयाच्या मते जिल्हाधिकाऱ्याने भरपाई म्हणून जी रकम निवाड्याद्वारे देववणे रकमेवर योग्य होते ती रकम जर जिल्हाधिकाऱ्याने भरपाई म्हणून देववलेत्या रकमेपेक्षा अधिक असेल तर जिल्हाधिकाऱ्याने न्यायालय जिल्हाधिकाऱ्याने भूमीचा कब्जा घेतला त्या दिनांकापासून अशा अधिक रकमेचा न्यायालयाव्याज द्यावे असे मध्ये भरणा केला जाण्याच्या दिनांकापर्यंत [दरसाल दर शेकडा नऊ] या दराने अशा अधिक रकमेवर निर्देशित त्याने व्याज द्यावे असे निर्देशित करू शकेल.

करता येईल. [परंतु, न्यायालयाच्या निवाड्यामध्ये असाही निर्देश देता येईल की, जेथे अशी अधिक रकम किंवा तिचा कोणताही अंश कब्जा घेतल्याच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या कालावधीच्या समाप्तिदिनांकानंतर न्यायालयात भरला तर, अशा समाप्तिदिनांकापूर्वी जी न्यायालयात भरणा केलेली नाही अशा अधिक रकमेवर किंवा अशा तिच्या अंशावर उक्त एक वर्षाच्या कालावधीच्या समाप्तिदिनांकापासून दरसाल दर शेकडा पंधरा या दराने व्याज प्रदेय असेल.]

न्यायालयाच्या [२८क. (१) या भागाखालील निवाड्यात न्यायालयाने जर अर्जदाराला कलम ११ खाली, निवाड्याच्या जिल्हाधिकाऱ्याकडून निवाड्याद्वारे देववण्यात आलेल्या रकमेपेक्षा अधिक अशी भरपाईची कोणतीही रकम मंजूर केली तर कलम ४, पोटकलम (१) खालील त्याच अधिसूचनेत अंतर्भूत असलेल्या रकमेचे इतर सर्व जमिनीमध्ये हितसंबंधित असलेल्या ज्या व्यक्ती जिल्हाधिकाऱ्याच्या निवाड्यामुळे नाराज पुनर्निर्धारण करणे. ज्ञाल्या असतील त्या व्यक्तीमुद्द्वा, त्यांनी कलम १८ खाली जिल्हाधिकाऱ्यांकडे अर्ज केलेला नव्हता असे असले तरीही, न्यायालयाच्या निवाड्याच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत जिल्हाधिकाऱ्याकडे लेखी अर्जाद्वारे अशी मागणी करू शकतील की, त्यांना प्रदेय असलेल्या भरपाईची रकम, न्यायालयाने निवाड्याद्वारे देववलेल्या भरपाई-रकमेच्या आधारे पुनर्निर्धारित करण्यात यावी:

परंतु, या पोटकलमाखाली जिल्हाधिकाऱ्याकडे ज्या कालावधीत अर्ज करावा लागेल तो तीन महिन्यांचा कालावधी मोजताना, निवाड्याची घोषणा केली तो दिवस व निवाड्याची प्रत मिळवण्यासाठी आवश्यक असणारा अवधी वगळण्यात येईल.

(२) जिल्हाधिकारी, पोटकलम (१) खालील अर्ज मिळाल्यानंतर, सर्व हितसंबंधित व्यक्तींना नोटीस देऊन आण त्यांना आपले म्हण॑ मांडण्यास वाजवी संधी देऊन चौकशी चालवील आण अर्जदाराना प्रदेय असलेल्या भरपाई-रकमेचे निर्धारण करणारा निवाडा देईल.

(३) ज्या कोणत्याही व्यक्तीने पोटकलम (२) खालील निवाडा स्वीकारलेला नसेल ती व्यक्ती जिल्हाधिकाऱ्याला लेखी अर्जाद्वारे, ती वाच जिल्हाधिकाऱ्याने न्यायालयाच्या निर्णयार्थ निर्देशित करावी अशी मागणी करू शकेल आण कलमे १८ ते २८ यांचे उपबंध जसे कलम १८ खालील निर्देशनाला लागू होतात तसे ते शक्य तेथवर अशा निर्देशनाला लागू होतील.]

भाग ४ था

भरपाईचे संविभाजन

संविभाजनाचा २९. जेथे अनेक व्यक्ती हितसंबंधित असतील तेथे, जर अशा व्यक्ती भरपाईच्या संविभाजनास तपशील विनिर्दिष्ट कबूल असतील तर, अशा संविभाजनाचा तपशील निवाड्यात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल, आण अशा करणे. व्यक्तींच्या दरम्यान निवाडा हा संविभाजनाच्या यथातथ्यतेचा निर्णयिक पुरावा राहील.

संविभाजनाबाबत ३०. जेव्हा कलम ११ खाली भरपाईची रकम निश्चित केलेली असेल तेव्हा जर, तिच्या किंवा तंटा, तिच्या कोणत्याही भागाच्या संविभाजनाविषयी किंवा ज्यांना ती भरपाईची रकम किंवा तिचा कोणताही भाग प्रदेय आहे अशा व्यक्तीविषयी कोणताही तंटा उद्भवला तर, जिल्हाधिकाऱ्याला असा तंटा न्यायालयाच्या निर्णयार्थ निर्देशित करता येईल.

भाग ५ वा

प्रदान

भरपाई प्रदान करणे ३१. (१) कलम ११ खाली निवाडा केल्यानंतर, जिल्हाधिकारी त्याने निवाड्याने देववलेत्या किंवा ती न्यायालयात भरपाईची रकम, निवाड्यानुसार ती मिळण्यास हक्कदार असलेल्या हितसंबंधित व्यक्तींना देऊ करील जमा करणे. आण पुढील पोटकलमामध्ये निर्दिष्ट केलेल्या एका किंवा अधिक प्रसंगांमुळे प्रतिबंध न झाल्यास त्यांना तिचे प्रदान करील.

(२) जर ती स्वीकारण्यास त्यांनी समती दिली नाही किंवा जर भमी अन्यकांगित करण्यास सक्षम अशी कोणतीही व्यक्ती नसेल, किंवा जर भरपाई स्वीकारण्याच्या हक्कांसंवैधी अगर तिच्या संविभाजनासंबंधी कोणताही तंटा असेल तर, ज्याच्याकडे कलम १८ खाली निर्देशन सादर करण्यात येईल अशा न्यायालयात जिल्हाधिकारी भरपाईची रकम जमा करील.

परंतु, जी व्यक्ती हितसंबंधित असत्याचे मान्य झाले आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीला रकम पुरेशी नाही असा निषेध नोंदवून असे प्रदान स्वीकारता येईल :

१. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम १८(क) द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातले.
२. वरील अधिनियमाच्या कलम १८ (ख) द्वारे समाविष्ट केले.
३. वरील अधिनियमाच्या कलम १९ द्वारे जादा दाखल केले.

परंतु आणखी असे को, निषेध न नोंदवता अन्यथा जिने रकम स्वीकारली आहे अशी कोणतीही व्यक्ती, कलम १८ खाली कोणताही अर्ज करण्यास हक्कदार असणार नाही:

परंतु आणखी असे की, जी व्यक्ती या अधिनियमाखाली निवाड्याने देवविषयात आलेली कोणतीही संपूर्ण भरपाई किंवा तिचा कोणताही भाग स्वीकारील अशा कोणत्याही व्यक्तीवर त्वा भरपाईस कायदेशीर-पणे हक्कदार असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला प्रदान करण्याच्या तिच्या दायित्वावर यात अंतर्भूत असलेली कोणतीही गोष्ट परिणाम करणार नाही.

(३) या कलमामध्ये काहीही अंतर्भूत असेले तरीही, कोणत्याही भूमीच्या बाबतीत संबंधित व्यक्तीचे हितसंबंध लक्षात घेता त्यायोचित होईल त्याप्रमाणे द्रव्यसंपत्ती भरपाई देवविषयाएवजी जिल्हाधिकाऱ्याला अशा भूमीमध्ये मर्यादित हितसंबंध असलेल्या व्यक्तीवरोडर त्या बदल्यात इतर भूमीचे अनुदान, त्याच हक्काअन्वये धारण केलेल्या इतर भूमीवरील जमीन-महसुलास माफी अशा किंवा अन्य कोणत्याही प्रकारे कोणतीही व्यवस्था [समुचित शासनाच्या] मंजुरीने करता येईल.

(४) लगतपूर्व पोटफलमातील कोणतीही गोष्ट, भूमीमध्ये हितसंबंधित असलेल्या आणि तिच्याबाबत संविदा करण्यास [सक्रम असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीवरोडर कोणतीही व्यवस्था करण्याच्या जिल्हाधिकाऱ्याच्या शक्तीच्या आड येते किंवा तिच्यावर मर्यादा घालते असा तिचा अर्थ लावला जाणार नाही.]

३२. (१) लगतपूर्व कलमाच्या पोटफलम (२) खाली जर कोणताही पैसा न्यायालयात जमा अन्यकामण करण्यात आला आणि जिच्याबाबत ती रकम निवाड्याने देवविषयात आली ती भूमी, तिचे अन्यकामण अक्षम असलेल्या व्यक्तींच्या भूमी-बाबत जमा केलेल्या पैशाची गुंतवणूक.

(क) जिच्याबाबत असा पैसा जमा बाबत आलेला असेल ती भूमी जशी धारण केलेली होती तशासारखाच हक्क आणि मालकीच्या शर्ती याचाली धारण बाबत याचाच्या इतर भूमीच्या खरेदीमध्ये; किंवा

(ख) जर अशी खरेदी तत्साळ बाबत येत नसेल तर, न्यायालयाला योग्य बाटेल अशा शासकीय शिवा इतर मान्य रोखांमध्ये;

तो पैसा गुंतवण्याचा आदेश देईल; आणि अशा गुंतवणुकीतून उद्भवदणाच्या व्याजाचे किंवा इतर उत्पन्नाचे प्रदान उक्त भूमीच्या काढाला त्या त्या काढी हक्कदार होण्यासारख्या व्यक्तीला किंवा व्यक्तींना बाबत निदेश देईल आणि असा पैसा,—

(एक) पूर्वोक्त अशा इतर भूमीच्या खरेदीसाठी;

(दोन) त्यास अबाबूदितपणे हक्कदार होणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीला किंवा व्यक्तींना प्रदान करण्यासाठी, त्याचा विनियोग कारण्यात येईपर्यंत अशाप्रकारे जमा आणि गुंतवलेला राहील.

(२) पैसे जमा केल्याच्या ज्या बाबतीत हे कलम लागू होते त्या सर्व बाबतीत, न्यायालय खालील वाबींचा सर्व खर्च, त्यातील सर्व वाजवी आकार आणि आनुंगिक खर्च यांच्यासकट जिल्हाधिकाऱ्याने चावा असा आदेश देईल, त्या वाबी अशा :—

(क) पूर्वोक्त अशा गुंतवणुकीचा खर्च;

(ख) ज्याबाबत असे पैसे त्या त्या काढी गुंतवलेले असतील अशा रोखांचे व्याज किंवा इतर उत्पन्न यांच्या प्रदानासाठी आणि अशा पैशाच्या मुद्दाचे न्यायालयाच्या मध्यस्थीशिवाय प्रदान करण्यासाठी काढावयाच्या आदेशांचा आणि परस्परविरुद्ध मागणीदारांमधील कोर्टकेरीमुळे उद्भवलेला खर्च खेरीजकरून त्यासंबंधीच्या सर्व कार्यवाहीचा खर्च.

३३. जेव्हा कोणताही पैसा लगतपूर्व कलमामध्ये निर्दिष्ट केलेल्याहून अन्य कोणत्याही निमित्ताने या इतर प्रकरणी जमा अधिनियमाखाली न्यायालयात जमा करण्यात आलेला असेल तेव्हा, कोणत्याही हितसंबंधित किंवा अशा पैशामध्ये हितसंबंध असल्याचा दावा सांगण्या व्यक्तीच्या अजाविरुद्ध न्यायालय, तो पैसा आपणांस इतर प्रकरणी जमा केलेल्या पैशाची गुंतवणूक.

योग्य बाटेल अशा शासकीय रोखांमध्ये किंवा इतर मान्य रोखांमध्ये गुंतवण्याचा आदेश देऊ शकेल आणि ज्या भूमीबाबत असा पैसा जमा करण्यात आलेला असेल तिच्यापासून हितसंबंधित व्यक्तींना जो लाभ मिळू शकला असता तोच लाभ किंवा शक्य तिच्या त्याच्या जवळपास असेल डत्का लाभ त्यांना ज्याप्रकारे मिळेल असे त्यास वाटते त्वाप्रकारे अशा कोणत्याही गुंतवणुकीचे व्याज किंवा इतर उत्पन्न संचित करून त्यांना देण्याचा निदेश देऊ शकेल.

३४. जेव्हा, भूमीचा कढ्या घेताव किंवा घेण्यापूर्वी, अशा भरपाईची रकम प्रदान किंवा जमा व्याजाचे प्रदान करण्यात येणार नाही तेव्हा, जिल्हाधिकाऱ्याची निवाड्याने देवविषयातील रकम, याप्रमाणे कड्या घेण्याच्या वेळेपासून ती रकम याप्रमाणे प्रदान किंवा जमा करण्यात येईपर्यंत तिच्याबाबत [दरसाल दरशेकडा नऊ] या दराने चढणाच्या व्याजासह प्रदान करील :

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “प्रांतीय सरकार” च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.

२. संविदा करण्यास सक्रम असणाऱ्या व्यक्तींसंबंधी पहा, ‘भारतीय संविदा अधिनियम, १८७२’ (१८७२ चा ९) — कलम ११.

३. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम २० (क) द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातले.

[परतु, जर कवजा घेतल्याच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या कालावधीत अशी भरपाई-रक्कम किंवा तिचा काही अंश प्रदान केला नाही किंवा जमा केला नाही तर, अशा समाप्ति-दिनांकापूर्वी जी प्रदान केलेली नाही किंवा जमा केलेली नाही अशी भरपाई-रक्कम किंवा असा तिचा अंश यावर उक्त एक वर्षाच्या कालावधीच्या समाप्ति-दिनांकापासून दरसाल दरशेकडा पंधरा या दराने बैज्ञ प्रदेय असेल].

भाग ६ वा

भूमिचा तात्पुरता ताबा

पडीत किंवा कृषि- ३५. (१) या अधिनियमाचा भाग ७ वा याच्या उपबंधाच्या अधीनतेने, कोणत्याही सार्वजनिक प्रयोग्य भूमीचा जनासाठी किंवा कंपनीसाठी एखाद्या पडीत किंवा कृषियोग्य भूमीचा तात्पुरता ताबा घेऊन वापर करणे तात्पुरता ताबा. आवश्यक आहे असे [समुचित शासनाला] जेव्हा जेव्हा वाटेल तेव्हा, तिचा ताबा घेऊन [समुचित भरपाईविषयक शासनाला] योग्य वाटेल तितक्या व असा ताबा मिळाल्यापासून जास्तीत जास्त तीन वर्षे एवढ्या मतभेद अस्तित्वात मुदतीपर्यंत वापर करण्याची तजवीज करण्याबाबत [समुचित शासन] जिल्हाधिकाऱ्याला निदेश देऊ असतील तेव्हा करा- शकेल.

वयाची कार्यवाही.

(२) त्यानंतर जिल्हाधिकारी अशा भूमीतील हितसंबंधित व्यक्तींना, ज्या प्रयोजनासाठी ती आवश्यक आहे त्या प्रयोजनाची लेखी नोटीस देईल आणि पूर्णक्त अशा मुदतीपुरता तिचा ताबा घेऊन वापर करण्याबद्दल आणि त्यातून घ्यावयाच्या अशा सामग्री-बहल (कोणतीही असल्यास) तो आणि अशापकी प्रत्येक व्यक्ती यांच्यामध्ये लेखी स्वरूपात संमत होईल अशी भरपाई त्यांना एकतर पैशांच्या ठोक रूपाने अथवा मासिक किंवा इतर नियतकालिक रकमेच्या प्रदानांच्या द्वारे देईल.

१. सन १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम २०
(ब) द्वारे समाविष्ट करण्यात आले.

२. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'प्रांतीय सरकार' च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.

० (३) जिल्हाधिकारी आणि हितसंबंधित व्यक्ती यांच्या मध्ये भरपाईच्या पुरेसेपणाबद्दल किंवा तिच्या संविभाजनाबाबत मतभेद झाला तर, जिल्हाधिकारी असा मतभेद न्यायालयाकडे निर्णयासाठी निर्देशित करील.

३६. (१) कलम ३५ खाली अशी भरपाई प्रदान केल्यावर किंवा असा क्वार निष्पादित केल्यावर किंवा प्रवेश करून कज्जा निर्देशन केल्यावर, जिल्हाधिकारी, भमीवर प्रवेश करून तिचा काब्जा घेऊ शकेल आणि उक्त नोटिशीच्या घेण्याची शक्ती उपबंधानुसार तिचा वापर करू शकेल किंवा वापरास अनुज्ञा देऊ शकेल.

(२) मुदत समाप्त झाल्यावर, जिल्हाधिकारी भमीस पोचलेले आणि ज्याविषयी कराराद्वारे उपबंध केलेले नाहीत असे जे नुकसान (काही असल्यास) असेल त्याबद्दल हितसंबंधित व्यक्तींना भरपाई देईल किंवा देऊ करील आणि ती भूमी त्यातील हितसंबंधित व्यक्तींना परत देईल:

परंतु, ती भूमी अशा मुदतीच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी ज्यासाठी तिचा वापर केला जात होता त्या प्रयोजनासाठी वापर करण्यास कायमची अयोग्य झालेली असेल आणि हितसंबंधित व्यक्तींना तशी मागणी केली असेल तर, [समुचित शासन] जण काही सार्वजनिक प्रयोजनासाठी किंवा कंपनीसाठी ती भूमी कायमची आवश्यक असावी असे समजून त्याप्रमाणे या अधिनियमाखाली ती भूमी संपादन करण्याची कायवाही करील.

३७. मुदत संपत्तेवेळी भूमीची स्थिती काशी आहे यासंबंधी किंवा उक्त वाराराशी संबंधित असलेल्या भूमीच्या स्थिती-कोणत्याही बाबीसंबंधी जिल्हाधिकारी आणि हितसंबंधित व्यक्ती यांच्यात मतभेद झाला तर, जिल्हाधिकारी विषयी मतभेद. असा मतभेद निर्णयासाठी न्यायालयाकडे निर्देशित करील.

भाग ७ वा

कंपन्यांसाठी भूमिसंपादन

* * * *

[३८क. एखादा मानवी व्यक्तीची किंवा मानवी व्यक्तिसंघाची मालकी असलेल्या आणि कंपनी- औद्योगिक संस्था ही हून अन्य अशा ज्या औद्योगिक संस्थेत सर्वसामान्यपणे किमान शंभर एवढे कामगार कामाला लावलेले विवक्षित प्रयोजनां-असतात त्या संस्थेत कामाला असलेल्या कामगारांना राहण्याकरिता घरे उभारण्यासाठी किंवा त्यांच्याशी पुरती कंपनी प्रत्यक्षपणे निगडित असलेल्या सुखसेप्री पुरवण्यासाठी भूमिसंपादन करू इच्छिणारी औद्योगिक संस्था असल्याचे मानणे. ही, अशा भूमीच्या संपादनाचा संबंध पोचतो तेथवर, या भागाच्या प्रयोजनांपुरती कंपनी असल्याचे मानण्यात येईल आणि [कलमे ४, ५क, ६, ७ व ५०] यांत कंपनीचे जे उल्लेख असतील त्यांचा अर्थ अशा संस्थेचे उल्लेख म्हणून लावण्यात येईल.]

३९. [या भागाद्वाली] कोणत्याही कंपनीकरिता भूमिसंपादन वारण्यासाठी [कलमे ६ ते १६ समुचित (दोन्ही कलमे धरून) व कलमे १८ ते ३७ (दोन्ही कलमे धरून)] याचे उपबंध [समुचित शासनाची] शासनाची पूर्वसंमती घेतलेली असल्याशिवाय, तसेच यात यापुढे निर्दिष्ट केल्याप्रमाणे कंपनीने वारारनामा निष्पादित कल्याशिवाय, अंमलात आणले जाणार नाहीत.

४०. (१) अशी संमती [कलम ५क, पोटकलम (२) खाली जिल्हाधिकार्याने दिलेल्या अहवाला-पूर्वचौकशी. वरून किंवा] यात यापुढे उपबंधित केल्याप्रमाणे केलेल्या चौकशीद्वारे पुढील गोष्टीबाबत [समुचित शासनाची] खात्री पटल्याशिवाय देण्यात येणार नाही:-

[(क) कंपनीत कामाला असलेल्या कामगारांना राहण्यासाठी घरे उभारण्याकरिता किंवा त्यांच्याशी प्रत्यक्षपणे निगडित असलेल्या सुखसेप्री पुरवण्यासाठी भूमी प्राप्त करणे हे या भूमिसंपादनाचे प्रयोजन आहे, किंवा

[(क्क) जी कंपनी कोणत्याही सार्वजनिक प्रयोजनासाठी असलेला कोणताही उद्योग किंवा काम करीत आहे किंवा कारण्याच्या दृष्टीने पावले टाकीत आहे त्या कंपनीकरिता एखादी इमारत बांधण्यासाठी किंवा बांधकाम करण्यासाठी असे संपादन आवश्यक आहे; किंवा]

(ख) असे संपादन एखादे बांधकाम करण्यासाठी आवश्यक आहे, आणि असे बांधकाम जनतेला उपयुक्त ठरण्याचा संभव आहे.]

(२) अशी चौकशी [समुचित शासन] नियत करील अशा अधिकाराद्वारे आणि अशा वेळी आणि अशा जास्ती करण्यात येईल.

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'प्रांतीय सरकार' च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.
२. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम २१ द्वारे कलम ३८ वगळले.
३. १९३३ चा अधिनियम १६-कलम ६ द्वारे घातले.
४. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम २२ द्वारे, "कलमे ५अ, ६, ७, १७ आणि ५०" याएवजी घातले.
५. वरील अधिनियममाच्या कलम २३ (ख) द्वारे समाविष्ट केला.
६. वरील अधिनियममाच्या कलम २३ (क) द्वारे "कलमे ६ ते ३७ (दोन्ही धरून)" या ऐवजी घातला.
७. १९२३ चा अधिनियम ३८-कलम ९ द्वारे घातले.
८. १९३३ चा अधिनियम १६-कलम ३ द्वारे मूळ खंड (क) व (ख) ऐवजी घातले.
९. १९६२ चा अधिनियम ३१-कलम ३ द्वारे घातले.

(३) असा अधिकारी दिवाणी न्यायालयाच्या बाबतीत [दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८^० (१९०८ चा ५)] याद्वारे उपबंधित केल्याप्रमाणे त्याच मार्गानी व शक्य तेथेवर त्याच पढ्तीने सांकेतिक रांगना समन्वयात उपस्थित राहण्यास भाग पाठू शेकल आणि दस्तऐवज हजर करण्याची सक्ती करू शकेल.

[समुचित शासनावरोवर]

४१. * * * च. ४१, कलम ५८, पोटकलम (२) खाली जिल्हाधिकाऱ्याने दिलेला कोणताही अहवाल असल्यास, तो विचारात घेत्यानंतर किंवा कलम ४० अन्वये चौकाशी कारणाच्या अधिकाऱ्याच्या अहवालावरून] [संकलित संपादन हे कलम ४०, पोटकलम (१) चा खंड (क) किंवा खंड (कू) किंवा खंड (ख) यामध्ये निर्दिष्ट केलेल्यापैकी कोणत्याही प्रयाजनासाठी आहे] याबाबत, [समुचित शासनाची] खाली झाली तर, [समुचित शासन] * * * कंपनीला, आपले समाधान होईल अशाप्रकारे पुढील बाबींसंबंधी उपवंध करणारा करार] [समुचित शासनावरोवर]] करण्यास सांगू शेकल, त्या बाबी अशा :—

(१) संपादनाचा खंड [समुचित शासनाला] प्रदान करणे;

(२) असे प्रदान केल्यावर कंपनीला भूमी हस्तांतरित करणे;

(३) ज्या अटीवर कंपनीला भूमी धारण करावी लागेल त्या अटी;

(४) राहण्याची घरे उभारणे किंवा त्यांच्याशी निगडित अशा सुखसोबी पुरवणे या प्रयोजनांसाठी संपादन केलेले असेल; तेहा, ज्या कालावधीत, ज्या शर्तीवर व ज्या पढ्तीने राहण्यासाठी घरे उभारण्यात येतील किंवा सुखसोबी पुरवण्यात येतील तो कालावधी, त्या शर्ती व ती पढ्ती; * * *

(५) (४) जी कंपनी कोणत्याही सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी असलेला असा उद्योग किंवा काम करते किंवा कारण्याच्या दृष्टीने पावले टाळत आहे अशा कंपनीकरिता कोणतीही इमारत किंवा बांधकाम उभारण्यासाठी संपादन केलेले असेल तेहा, ज्या कालावधीत व ज्या शर्तीवर इमारत वांधण्यात येईल किंवा बांधकाम पुरे करण्यात येईल तो कालावधी व त्या शर्ती; आणि

(५) अन्य कोणतेही बांधकाम करण्यासाठी संपादन केलेले असेल तेहा, ज्या कालावधीत व ज्या शर्तीवर बांधकाम पुरे करण्यात येईल आणि त्याचे परिक्षण करण्यात येईल तो कालावधी आणि त्या शर्ती आणि ज्या अटीवर जनतेला त्या बांधकामाचा उपयोग करण्याचा हवक राहील त्या अटी.]

करारनाम्याचे

४२. असा प्रत्येक करारनामा, त्याचे निष्पादन झाल्यानंतर होईल तितक्या लवकर * * * प्रकाशन. शासकीय राजपत्रात प्रकाशित कारण्यात येईल, आणि तदनंतर तो (ज्या अटीवर जनतेला त्या बांधकामाचा उपयोग करण्याचा हवक राहील त्यांचा संबंध पोचतो तेथवर) जणू काही या अविनियमाचा भाग असावा त्याप्रमाणे तसाच परिणामक होईल.

कंपन्यांसाठी भूमी

४३. [रेल्वे किंवा अन्य कंपनी यांच्यावरोवर झालेल्या कोणत्याही कराराखाली सेक्टरी ऑफ पुरवण्यास शासन स्टेट फॉर इंडिया इन कौन्सिल, केंद्र शासन किंवा कोणतेही राज्य शासन] अशा ज्या कंपनीच्या करारबद्ध असेल त्या प्रयोजनांसाठी भूमी पुरवण्यास बांधलेले आहे विवा होते त्या कंपनीसाठी वारावताच्या भूमिसंपादनास कलमे बाबतीत कलमे ३९ ३९ ते ४२ (दांती कलमे धरून) याचे उपबंध लाग असणार नाहीत, आणि 'भूमिसंपादन अधिनियम, ते ४२ लागू नाहीत. १८७०' (१८७० चा १०) याची तस्तम कलमे कर्तीही लागू नव्हती असे भान्यात येईल.

रेल्वे-कंपनीवरोवरचा

४४. रेल्वे-कंपनीसाठी करावताच्या भूमिसंपादनाच्या बाबतीत, कलम ४३ मध्ये करार कसा शाब्दीत निर्दिष्ट केलेल्या अशा काराराचे अस्तित्व, त्याची जी मुद्रित प्रत शासनाच्या आदेशान्वये मुद्रित झाली करता येईल. असल्याचे दिसते अशी प्रत हजर करून शाब्दीत करता येईल.

१. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम २४ द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातला.

२. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'प्रांतीय सरकार' च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.

३. १९२३ चा अधिनियम ३८-कलम १० द्वारे "असा अधिकारी, चौकाशीतून काय निष्पत्त झाले ते स्थानिक सरकाराला कळवील आणि" हे शब्द गाढले.

४. वरील अधिनियमाच्या कलम १० द्वारे घातले.

५. १९६१ चा अधिनियम ३१-कलम ४ द्वारे विवक्षित शब्दांएवजी घातले.

६. १९२० चा अधिनियम ३८-कलम २ व अनुसूची १ ली, भाग १ ला याद्वारे "गव्हर्नर जनरल ऑफ इंडिया इन कौन्सिल यांच्यासाठी वेळेवेळी विहित करील अशा नियमांच्या अधीनतेने" हे शब्द गाढले.

७. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे "सेक्टरी ऑफ स्टेट फॉर इंडिया इन कौन्सिल यांच्यावरोवर" या शब्दांएवजी घातले.

८. वरील आदेशाद्वारे "सरकाराला प्रदान करणे" या शब्दांएवजी घातले.

९. १९३३ चा अधिनियम १६-कलम ४ द्वारे मूळ खंड (४) व (५) एवजी घातले.

१०. १९६२ चा अधिनियम ३१-कलम ४ द्वारे "आणि" हा शब्द गाढला.

११. वरील अधिनियमाच्या कलम ४ द्वारे घातले.

१२. अनुकूलन आदेश, १९३७ द्वारे "गेंडेर ऑफ इंडियामध्ये आणि तसेच" हे शब्द गाढले.

१३. वरील आदेशाद्वारे "रेल्वे किंवा अन्य कंपनी आणि सेक्टरी ऑफ स्टेट फॉर इंडिया इन कौन्सिल यांच्यासाठी झालेल्या कोणत्याही कराराखाली, सरकार" या मजकुराएवजी घातले.

१४. अनुकूलन आदेश, १९४८ द्वारे "किंवा विटिश भारतातील कोणतेही सरकार" या शब्दांएवजी घातले.

१५. या अधिनियमाद्वारे निरसित.

[४४क. या भागाखाली ज्या कांगनीसाठी कोणतीही भूमी संपादन करण्यात आली आहे अशी हस्तांतरण इत्यादी-कोणतीही कंपनी [‘समुचित शासनाची’] पूर्वमंजुरी घेतल्याशिवाय, उक्त भूमी किंवा तिचा कोणताही वरील निर्बंध भाग याचे विक्री, गहण, दान, भाडेपट्टा याद्वारे किंवा अन्यथा हस्तांतरण करण्यास हक्कदार असणार नाही.

४४ख. या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, कलम ४०, पोटकालम (१), खंड (क) या भागान्वये मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या प्रयोगनासाठी असेल तेवढे खेरीजकरून इतर बाबतीत शासकीय कंपनी नाही शासकीय कंपन्यांहून अन्य खाजगी कंपन्यांसाठी, विशिष्ट प्रयोजने खेरीजकरून एरव्ही भूमी संपादन करावयाची नाही.

स्पष्टीकरण.—“खाजगी कंपनी” आणि “शासकीय कंपनी” यांना “कंपनी अधिनियम, १९५६” (१९५६ चा १) यामध्ये ठंरवून दिल्याप्रमाणे से ते अर्थ असतील.]

भाग ८ वा

संकीर्ण

४५. (१) कलम ४ खालील नोटिशीच्या बाबतीत व्यात निर्दिष्ट केलेल्या अधिकाऱ्याने आणि अन्य कोणत्याही नोटिशीच्या बाबतीत, जिल्हाधिकारी किंवा न्यायाधीश यांनी किंवा त्यांच्या आदिष्टाने सही केलेली तिची प्रत सुपूर्द करून किंवा देऊ करून या अधिनियमाखालील कोणत्याही नोटिशीची बजावणी करण्यात येईल.

(२) जेव्हा जेव्हा व्यवहार्य असेल तेव्हा, नोटिशीची बजावणी तीत नामनिर्दिष्ट केलेल्या व्यक्तीवर करण्यात येईल.

(३) जेव्हा अशी व्यक्ती सापडत नसेल तेव्हा, तिच्या कुटुंबांपैकी तिच्याबरोबर राहणाऱ्या कोणत्याही प्रौढ पुरुष व्यक्तीवर बजावणी करता येईल; आणि जर अशी कोणतीही प्रौढ पुरुष व्यक्ती सापडली नाही तर, नोटिशीत नामनिर्दिष्ट केलेली व्यक्ती सापड्यात: जेथे राहते किंवा कामधंदा चालवते त्या इमारतीच्या बाहेरील दारावर ती प्रत लावून अथवा पूर्वोक्त अधिकारी किंवा जिल्हाधिकारी यांच्या कार्यालयामधील किंवा न्यायालयाच्या इमारतीमधील कोणत्याही ठळक जागी आणि तसेच, संपादन करावयाच्या भूमीतील एखाद्या ठळक जागी नोटिशीची एवादी प्रत लावून तिची बजावणी करता येईल:

परंतु, जिल्हाधिकारी किंवा न्यायाधीश याने तसा निदेश दिल्यास ती नोटीस तीत नामनिर्दिष्ट केलेल्या व्यक्तीला उद्देशून लिहिलेल्या आणि [‘भारतीय डाक कार्यालय अधिनियम, १८९८,’ (१८९८ चा ६) याची कलमे २८ व २९ या खाली नोंदणी केलेल्या] पत्ताद्वारे डाकेने त्याच्या ज्ञात अशा लगत-पर्नीच्या राहण्याच्या ठिकाणी, पत्थावर किंवा कामधंदाच्या जागी पाठवता येईल; आणि तिची बजावणी प्रैषितीची पावती हजर करून शाब्दीत तरता येईल.

४६. जो कोणी कलम ४ किंवा कलम ८ द्वारे प्राधिकृत केलेल्यांपैकी कोणतीही कुरी करत असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला बूढिपुरस्सर अटकाव करील, अथवा कलम ४ खाली केलेला कोणताही चर किंवा खूण बूढिपुरस्सर भरून काढील, नष्ट करील, त्याला नुकसान पोववील किंवा ती जागेवरून हलवील त्याची दंडाधिकाच्यापुढे दोषसिद्धी झाल्यास तो एक महिन्याहून अधिक नाही अशा कोणत्याही मुदतीच्या कारावासास, किंवा [पांचशे रुपयाहून] अधिक नाही एवढ्या द्रव्यदंडास, किंवा दोन्ही शिक्षास पात्र होईल.

१. १९६२ चा अधिनियम ३१—कलम ५ द्वारे कलमे ४४क व ४४ख ही समाविष्ट केली.

२. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे ‘प्रांतीय सरकार’च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.

३. १९८४ चा अधिनियम ६८—कलम २५ द्वारे मूळ मजकुराएवजी हा मजकूर घातला.

४. वरील अधिनियमाच्या कलम २६ द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातला.

स्वाधीन करण्यास दंडाधिकाऱ्याने भाग पाडणे. ४७. जर या अधिनियमाखाली कोणत्याही भूमीचा कब्जा घेताना जिल्हाधिकाऱ्यास विरोध करण्यात आला किंवा प्रत्यवाय केला गेला तर, तो दंडाधिकाऱ्यारी असल्यास ती भूमी तो सक्तीने स्वतःच्या स्वाधीन पाडणे. करवून घेईल आणि तो दंडाधिकाऱ्यारी नसल्यास तो दंडाधिकाऱ्याकडे किंवा (कलकाता, मद्रास आणि मुंबई या नगरांमध्ये) पोलीस आयुक्ताकडे अर्ज करील आणि (प्रकरणपरत्वे) असा दंडाधिकाऱ्यारी किंवा आयुक्त ती भूमी सक्तीने जिल्हाधिकाऱ्याच्या स्वाधीन करवील.

संपादन पूर्ण करण्याची सक्ती नाही, परंतु संपादन पूर्ण केले नसेल तेव्हा भरपाई देणे. ४८. (१) कलम ३६ मध्ये उपबंधित केलेली बाब खेरीजकळून कोणत्याही बाबतीत शासनास, जिचा कब्जा घेण्यात आलेला नाही त्या भूमीचे संपादन करण्यापासून माधार घेण्याची मोकळीक असेल. (२) असे संपादन करण्यापासून शासन जेव्हा जेव्हा माधार घेईल तेव्हा; जिल्हाधिकाऱ्यांनी नोटिशीचा किंवा त्याखाली केलेल्या कोणत्याही कार्यवाहीचा परिणाम म्हणून मालकाळा सोसाव्या लागलेल्या नुकसानी-बद्दल देय असलेली भरपाईची रक्कम ठरवील आणि हितसंबंधित व्यक्तीला अशी रक्कम उक्त भूमीच्या संबंधात या अधिनियमाखालील कार्यवाहीची चालू असताना तिळा वाजवीरीत्या आलेल्या सर्व खर्चासह प्रदान करील. (३) या अधिनियमाचा भाग ३ रा याचे उपबंध या अधिनियमाखाली प्रदेय असलेली भरपाई ठरवण्याच्या बाबतीत होईल तेथवर लागू होतील.

घर किंवा इमारत याच्या भागाचे संपादन. ४९. (१) जर एखादे संपर्ण घर, कारखाना किंवा इमारत याचे संपादन करण्यात यावे अशी मालकाची इच्छा असेल तर, असे कोणतेही घर, कारखाना किंवा अन्य इमारत याचा फक्त एखादा भाग संपादन करण्याच्या प्रयोजनासाठी या अधिनियमाच्या उपबंधांचा अंमल केला जाणार नाही:

परंतु, जिल्हाधिकाऱ्याने कलम ११ खाली आपला निवाडा देण्यापूर्वी, मालकाळा, असे संपर्ण घर, कारखाना किंवा इमारत अशाप्रकारे संपादन करण्यात यावी अशी त्याने व्यक्त केलेली इच्छा लेही नोटीशीद्वारे मागे घेता घेईल किंवा त्यात फेरबदल करता घेईल:

तसेच, या अधिनियमाखाली जी भूमी संपादित करावयाचे योजले आहे अशी कोणतीही भूमी, वा कलमाच्या अर्थात्सार एखादा घराचा, कारखान्याचा किंवा इमारतीचा भाग आहे की नाही. योसंबंधी कोणताही प्रश्न उपस्थित झाल्यास, जिल्हाधिकाऱ्यारी असा प्रश्न न्यायालयाकडे निर्णयार्थ निर्देशित करील आणि या प्रश्नाचा निर्णय होऊन जाईर्यात तो अशा भूमीचा कब्जा घेणार नाही.

अशा निर्देशनावर निर्णय देताना न्यायालय, जी भूमी संपादन करावयाचे योजले आहे अशी भूमी ही घर, कारखाना किंवा इमारत यांचा पुरेपूर आणि अबाधित उपयोग करता यावा यासाठी आवश्यक आहे किंवा काय हा प्रश्न लक्षात घेईल.

(२) संपादन करावयाची भूमी हितसंबंधित व्यक्तीच्या अन्य भूमीपासून वेगळी झाल्याकारणाने तिने कलम २३, पोटकलम (१) तीन याखाली केलेल्यां कोणत्याही मागणीच्या बाबतीत जर, ती मागणी गैरवाजवी किंवा बेसुमार आहे असे [समुचित शासनाचे] मत असेल तर, प्रथमतः संपादन करावयाचे ठरवलेली भूमी जिचा भाग होती अशी संपूर्ण भूमी संपादन करण्याबाबत ते जिल्हाधिकाऱ्याने निवाडा करण्यापूर्वी कोणत्याही वेळी आदेश देऊ शकेल.

(३) यात याच्या लगतपूर्वी उपबंधित केलेल्या बाबतीत कलमे ६ ते १०, दोन्ही कलमे घरून याखाली नव्याने घोषणा किंवा अन्य कार्यवाही करण्याची आवश्यकता असणार नाही, पण जिल्हाधिकाऱ्यारी विनाविलंब [समुचित शासनाचा] आदेशाची प्रत हितसंबंधित व्यक्तीला पुरवील, आणि त्यानंतर कलम ११ खाली आपला निवाडा देण्याच्या कामाला लागेल.

स्थानिक प्राधिकरण किंवा कंपनी यांच्या खचनी केला जाईल तेव्हा, अशा संपादनाचा आणि तदनुषेंगीक खच अशा निधीतून किंवा कंपनीकडून भागवण्यात घेईल.

भूमिसंपादन. (२) अशा बाबतीत जिल्हाधिकाऱ्यारी किंवा न्यायालय यांच्यापुढे करण्यात येण्याचा कोणत्याही कार्यवाहीत संबंधित स्थानिक प्राधिकरण किंवा कंपनी यांना उपस्थित होता घेईल आणि भरपाईची रक्कम ठरवण्यासाठी पुरावा रुजू करता घेईल :

परंतु, असे कोणतेही प्राधिकरण किंवा कंपनी कलम १८ खाली निर्देशनाची मागणी करण्यास हक्कदार जसणार नाही.

मुद्रांक शुल्क आणि फी यांतून सूट. ५१. या अधिनियमाखाली केलेला कोणताही निवाडा किंवा करारनामा हा, मुद्रांक शुल्क आकारले जाण्यास पात्र असणार नाही, आणि असा कोणताही निवाडा किंवा करार याखाली हक्कमागणी सांगणारी कोणतीही व्यक्ती त्याच्या नक्लेबद्दल कोणतीही फी देण्यास पात्र असणार नाही.

पुरावा म्हणून प्रमाणित प्रतीका स्वीकार. ५१क. या अधिनियमाखालील कोणत्याही कार्यवाहीत, 'नोंदणी अधिनियम, १९०८' (१९०८ चा १६) याखाली नोंदणी केलेली दस्तऐवजाची प्रेमाणित प्रत, त्या अधिनियमाच्या कलम ५७ खाली दिलेल्या प्रतीसह अशा दस्तऐवजात नमूद केलेल्या संव्यवहाराचा पुरावा म्हणून स्वीकारता घेईल.]

१. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे 'प्रांतीय सरकार' च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.
२. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम २७ द्वारे जादा दाखल केले.

५२. या अधिनियमाला अनुसरून केलेल्या कोणत्याही गोष्टीबद्दल कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध जी अधिनियमाला कार्यवाही करणे उद्देशित असेल तिच्याबाबत व त्यापागील कारणाबाबत त्या व्यक्तीला, एक महिन्याची अनुसरून केलेल्या आगाऊ लेखी नोटीस दिल्याशिवाय, तसेच पुरेसा प्रतितोष देऊ करण्यात आल्यानंतर कोणताही दावा कोणत्याही गोष्टीबद्दलच्या दावांच्या बाबतीत नोटीस देणे.

५३. [‘दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८’ (१९०८ चा ५)] याचे उपबंध या अधिनियमात अंतर्भूत न्यायालयापुढील असलेल्या कोणत्याही गोष्टीशी ते विसंगत असतील तेवढी मर्यादा वगळता न्यायालयापुढील या अधिनियमाखालील सर्व कार्यवाहींना लागू होतील.

५४. ‘दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८’ (१९०८ चा ५) याचे जे उपबंध मूळ हुक्मनाम्या-न्यायालयापुढील वरील अपिलांना लागू आहेत त्यांच्या अधीनतेने आणि त्या काळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कार्यवाहीतील अधिनियमामध्ये विरुद्ध अशी कोणतीही गोष्ट अंतर्भूत असली तरी, या अधिनियमाखालील कोणत्याही अपिले. कार्यवाहीमध्ये, न्यायालयाच्या निवाडचावर किंवा निवाडचाच्या कोणत्याही भागावर फक्त उच्च न्यायालयात अपील होऊ शकेल आणि पूर्वोक्त अशा अपिलात उच्च न्यायालयाने दिलेल्या कोणत्याही हुक्मनाम्यावर, ‘दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८’ कलम ११० आणि आदेश ४५ वा यात अंतर्भूत असलेल्या उपबंधांच्या अधीनतेने, [सर्वोच्च न्यायालयाकडे] अपील होऊ शकेल.]

५५. (१) [‘समुचित शासनाला’] * * * * या अधिनियमाच्या अंमलबजावणीशी निगडित नियम करण्याची असलेल्या सर्व बाबीमध्ये अधिकांयांच्या मार्गदर्शनासाठी या अधिनियमाशी सुसंगत असे नियम करण्याची शक्ती. शक्ती असेल, आणि अशाप्रकारे केलेल्या नियमांमध्ये त्यास वेळोवेळी फेरबदल करता येईल व भर घालता येईल:

१. सन १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम २८ द्वारे मूळ मजकुराएवजी दाखल केले.

२. १९२१ चा अधिनियम १९-कलम ३ द्वारे मूळ कलमाएवजी घातले.

३. अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे “हिज मॅजेस्टी इन कौन्सिलकडे” या शब्दांएवजी घातले.

४. “अनुकूलन आदेश, १९५० द्वारे ‘प्रांतिक सरकार’ च्या उल्लेखाएवजी वरील उल्लेख घातला.

५. १९१४ चा अधिनियम ४-कलम २ व अनुसूची भाग १ ला याद्वारे घातलेले “गव्हर्नर जनरल इन कौन्सिलच्या नियंत्रणाच्या अधीनतेने,” हे शब्द १९२० चा अधिनियम ३८-कलम २ व अनुसूची १ ली, भाग १ ला याद्वारे गाळले.

「परंतु, या अधिनियमाचा भाग ७ वा याची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी नियम करण्याची शक्ती केंद्र शासनाला वापरता येईल आणि असे नियम, राज्य शासन आणि केंद्र शासनाचे व राज्य शासनाचे अधिकारी यांच्या मार्गदर्शनासाठी करता येतील:

परंतु आणखी असे की, केंद्र शासनाने केलेला असा प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यावर लोक संसदेच्या प्रत्येक सभागृहापुढे, ते एका सदाने अथवा दोन किंवा अधिक क्रमवर्ती सदे मिळून बनलेल्या एकूण तीस दिवसांच्या कालावधीसाठी सत्वासीन असताना ठेवण्यात येईल, आणि [पूर्वोक्त सत्वाच्या किंवा क्रमवर्ती सत्वाच्या पाठोपाठाचे सत्र संपर्णापूर्वी] जर, त्या नियमामध्ये कोणतेही आपरिवर्तन करण्याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले किंवा तो नियम करण्यात येऊ नये याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले तर, तौ नियम त्यानंतर, अशा आपरिवर्तित रूपातच परिणामक होईल किंवा, प्रकरणपरत्वे, मुळीच परिणामक होणार नाही; तथापि अशा कोणत्याही आपरिवर्तनामुळे किंवा शून्यीकरणामुळे तत्पूर्वी त्या नियमाखाली केलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राह्यतेस बाबू येणार नाही:】

「परंतु आणखी असे की, राज्य शासनाने केलेला असा प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यावर शक्य तितक्या लवकर राज्य विधानमंडळासमोर ठेवण्यात येईल.]

(२) पोटकलम (१) खाली नियम करणे, त्यात फेरवदल करणे किंवा जादा भर घालणे याबाबतच्या शक्ती, पूर्वप्रकाशनानंतर नियम करावयाचे, त्यांत फेरवदल करावयाचा किंवा भर घालावयाची या शर्तीच्या अधीन असतील.

(३) असे सर्व नियम, फेरवदल किंवा भर * * * शासकीय राजथवात प्रकाशित करण्यात येतील, आणि तदनंतर त्यांना कायद्याचे बळ प्राप्त होईल.

१. १९६२ चा अधिनियम ३१-कलम ६ द्वारे घातले. पूर्वी १९२० चा अधिनियम ३८-कलम २ व अनुसूची १ ली, भाग १ ला याद्वारे हे परंतुक घातले होते व अनुकलन आदेश, १९३७ द्वारे गाळले होते.

२. १९८४ चा अधिनियम ६८-कलम २९ (क) द्वारे मूळ मजकुराएवजी घातले.

३. वरील अधिनियमाच्या कलम २९ (ख) द्वारे घातले.

४. १९९४ चा अधिनियम ४-कलम २ व अनुसूची भाग १ ला याद्वारे “गवर्नर, जनरल इन कौन्सिलने मंजूर केल्यावर,” हे शब्द गाळले.